

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра теорії та практики перекладу з англійської мови**

Відтворення лексико-семантичних компонентів дискурсу пандемії (на матеріалі роману М.Хонігсбома "Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID-19")

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»
студентки II курсу магістратури
освітньої програми
*«Усний та письмовий переклад з англійської та
другої західноєвропейської мови»*,
спеціальність № 035 «Філологія»
Іванна Михайлівна ГОРДУН
Науковий керівник:
д. філол. н., проф. Роксолана ПОВОРОЗНЮК

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
протокол №11 від «20» травня 2024 року
в.о завідувача кафедри _____ (підпис)
канд.філол.н. Олена ПІДГРУШНА

КИЇВ
2024

Анотація. Темою проведеного дослідження є відтворення лексико-семантичних компонентів дискурсу пандемії на матеріалі науково-популярного твору М. Хонігсбома "Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID-19" та його українського перекладу Мирослави Лузіної. Дослідження медичної епідеміологічної термінології у науково-популярній літературі має суттєве значення для розповсюдження інформації медичного спрямування у широкому колу читачів, що належать до різних мовно-культурних осередків. Її відтворення є доволі специфічним процесом, оскільки вимагає спеціалізованих знань та умінь.

Дослідження виокремлює способи передачі англomовної медичної лексики в українському перекладі тексту, що належить до науково-популярного стилю, у якому, крім термінологічної, використовується також експресивна лексика та художні засоби. Воно полягає в порівняльному аналізі оригінального тексту та перекладу, що дає змогу прослідкувати розбіжності та схожість передачі інформації, зважаючи на екстралінгвальні фактори. Основна увага дослідження приділяється аналізу перекладацьких трансформацій та їх ролі у створенні адекватного і водночас еквівалентного відповідника.

Новизна дослідження медичної лексики у науково-популярній літературі полягає у розширенні розуміння медичних термінів. Традиційно, медична лексика вивчається в середовищі наукових текстів, де акцент здебільшого зроблений на технічний аспект. Проте, у науково-популярних текстах, спрямованих на широку аудиторію, медична лексика транслюється не лише з урахуванням фахового, але й загального сприйняття. Це відкриває нові можливості для вивчення медичних концепцій серед широкого кола читачів. Такий підхід дозволяє зблизити науку з практикою та стимулює інтерес до медичних знань у громадськості. Тому дослідження медичної лексики у науково-популярній літературі є важливим кроком у впровадженні наукової інформації в повсякденне життя.

Дослідження медичної лексики у науково-популярній літературі створює нові перспективи для відображення виразності та емоційного забарвлення

інформації. Таким чином, медична термінологія у науково-популярній літературі може перекладатись як з експресією, так і без, залежно від мети та спрямованості конкретного тексту. Науково-популярні тексти дозволяють зробити медичні терміни доступними та зрозумілими для широкої аудиторії, сприяючи поширенню медичних знань серед загального населення.

Ключові слова: *медична термінологія, переклад, перекладацькі трансформації, епідеміологічний дискурс, еквівалентність, адекватність.*

Summary. The topic of the study is rendering lexical and semantic components of the pandemic discourse based on the non-fiction by M. Honigsbaum "The Pandemic Century: One Hundred Years of Panic, Hysteria and Hubris" and its Ukrainian version, translated and edited by Myroslava Luzina. The study of medical epidemiological terminology in popular scientific literature (non-fiction) is essential for translation studies, for disseminating medical information to a wide range of readers from various linguistic and cultural backgrounds. Medical translation is a rather specific process, as it a particular set of competences, knowledge and skills.

The study identifies the ways of rendering the English medical vocabulary in the Ukrainian translation of a non-fiction text, which, in addition to terminological vocabulary, also uses expressive and literary means. The study lays ground for a comparative analysis of the source and target texts, traces the differences and similarities in the process of information conveyed under various extralinguistic factors. The main focus of the study is on the analysis of translation transformations and their role in creating an adequate and at the same time equivalent counterpart in the target language.

The novelty of the study of medical vocabulary in the non-fiction texts lies in the expansion of understanding medical terms. Traditionally, medical vocabulary is studied in within a body of scientific texts, where the emphasis is mainly on the technical aspect. However, in popular science texts aimed at a wide audience,

medical vocabulary is conveyed not only with regard to the professional but also laymen perception. This provides new opportunities for a wide range of readers to learn medical concepts. This approach brings science closer to practice and stimulates public interest in medical knowledge. Therefore, the study of medical vocabulary in non-fiction is an important step towards integrating the scientific information into everyday life.

The study of medical vocabulary in non-fiction creates new perspectives for rendering expressiveness and emotional colouring in the presentation of information. Thus, medical terminology in popular science literature can be translated with or without expression, depending on the purpose and focus of a particular text. Popular science texts aim to make medical terms accessible and understandable to a wide audience, contributing to the dissemination of medical knowledge among the general public.

Keywords: *medical terminology, translation, translation transformations, epidemiological discourse, equivalence, adequacy.*

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ АДАПТАЦІЇ НАУКОВИХ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ПІДХІД	8
1.1. Адаптація термінів через призму перекладу в науково-популярній літературі.....	11
1.2. Передумови, функції та методи застосування адаптованих наукових термінів у оригіналі й перекладі.....	17
1.3. Лексико-семантичні та лексико-стилістичні засоби відтворення наукових термінів у текстах для широкого читацького загалу.....	20
1.4. Сучасні тенденції розвитку медичного дискурсу.....	22
Висновки до Розділу	1 26
РОЗДІЛ 2. КОНВЕРГЕНТНІ ТА ДИВЕРГЕНТНІ АСПЕКТИ ТЕРМІНОВЖИВАННЯ В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ КОНТЕКСТІ	28
2.1. Категоризація медичних термінів у контексті перекладу.....	34
2.2. Лінгвістичні засоби вираження понять та термінів медичного дискурсу пандемій у романі М.Хонігсбома "Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID19".....	43
2.3. Аналіз лексико-семантичної складової дискурсу пандемій у романі М.Хонігсбома "Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID-19".....	47

2.4. Методи адаптації медичних термінів у науково-популярних текстах...51

Висновки до **Розділу** **2**

.....54

РОЗДІЛ 3. ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОМПОНЕНТІВ ДИСКУРСУ МЕДИЧНОГО

СПРЯМУВАННЯ.....55

3.1. Етимологічна специфіка медичних термінів у оригіналі та перекладі.....59

3.2. Зіставне перекладацьке дослідження етимології епідеміологічної лексики

.....63

Висновки до **Розділу**

3.....75

ВИСНОВКИ77

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

.....79

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....85

SUMMARY.....86

ВСТУП

Актуальність теми відтворення лексико-семантичних компонентів дискурсу пандемії полягає у значній кількості викликів, які постають перед перекладачем задля якісного і точного перекладу. Тема спалахів захворювань залишається актуальною, оскільки, як показує практика, вже впродовж століть виникають нові штами вірусів, що викликають занепокоєння у окремих спільнотах або ж у усьому світі. Науково-технічна термінологія характеризується інтенсивним розвитком терміносистем завдяки змінам, які супроводжуються розвитком суспільства. Проблема специфіки термінів та способів їх перекладу завжди була актуальною у порівняльному мовознавстві, оскільки при мовній адаптації повинні бути використані стратегії, які забезпечать точність та зрозумілість. Це питання розглядали в своїх працях з теорії перекладу Черноватий Л.М., Карабан В.І., Кияк Т.Р., Ковтун О.В., Єнечева Г.Г., Гільченко Р.О. Більше того, тексти медичного спрямування потребують неабиякої точності та зрозумілості, оскільки мають критичне значення. Ще одним викликом перекладу є відтворення дискурсу в межах різних спільнот. Культурний аспект також може впливати на мовну експресію в перекладених текстах, оскільки одне і те ж поняття може мати декілька

варіативних назв. Дослідження перелічених питань надасть можливість виявити важливі відмінності та особливості перекладу термінів у двомовному контексті.

Мета роботи – зрозуміти специфіку відтворення дискурсу пандемії та проаналізувати вжиті лінгвістичні засоби задля вивчення специфічних лексем, що стосуються тематики глобальних інфекцій. **Завдання роботи** – дослідити термінологію медичного контексту, з урахуванням культурної та історичної складової, визначити варіативність перекладу та пояснити відповідності чи розбіжності джерельних і цільових елементів.

Об'єкт дослідження: лексико-семантичні компоненти дискурсу пандемії у оригінальному та перекладеному текстах, а саме: використання термінів, терміноідів, виразів, семантичних компонентів та вплив культурного і історичного аспектів на їх переклад. Дослідження у даній сфері сприяє глибшому розумінню впливу глобальних інфекцій на мовленнєві практики, культурний вимір, емоційне сприйняття, еволюцію мовлення та чинники, які на це вплинули у різні епохи.

Предмет дослідження: лексико-стилістичні компоненти дискурсу пандемій у перекладеному українською мовою романі М. Хонігсбома "Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID-19".

Методом вирішення поставлених завдань є теоретичний, а саме: опрацювання тексту та наукових матеріалів з метою типології та аналізу лексико-семантичних складових для визначення способів перекладу дискурсу пандемій; використання літературознавчого підходу для дослідження стилістики, жанрових особливостей та художньої виразності мовних засобів у джерельному й цільовому текстах; узагальнення та пояснення отриманих даних та використання дедукції.

Новизна дослідження характеризується його інтердисциплінарним підходом задля аналізу лексико-семантичних компонентів терміносистеми пандемій. **Практичне значення** передбачає внесок у лінгвістичне дослідження шляхом створення нових даних та аналітичних інструментів до лінгвістичного

підходу. Результати роботи можуть слугувати основою для подальших досліджень у галузі медичного перекладу.

Для організації структури роботи було створено двомовний корпус: англійський оригінал та український переклад. Матеріали для прикладів дібрано методом суцільного відбору, позаяк було проаналізовано увесь текст, проте в дослідженні використано найбільш репрезентативні компоненти.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ АДАПТАЦІЇ НАУКОВИХ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ПІДХІД

Мовлення – динамічний процес, який систематично піддається впливу зовнішніх факторів, що приводить до формування нової лексики, контекстів, сприйняття. Воно відображає реалії свого часу через призму новостворених термінів, фраз, понять. Часто мовець навіть не усвідомлює, як за допомогою фонетичних, граматичних, лексичних чи стилістичних засобів з’являються нові лексеми. Застосування методики адаптації наукових термінів при перекладі сучасної літератури допомагає забезпечити доступність та зрозумілість наукової інформації для широкої аудиторії читачів, водночас не втрачаючи наукового характеру тексту. Адаптація наукових термінів у сучасній літературі вимагає точності та чіткості висловлення, а перекладознавчий підхід щодо цього процесу передбачає врахування специфіки наукової лексики, збереження її наукового змісту та структури.

Згідно з Великою українською енциклопедією, адаптація – це спрощення літературного тексту, щоб непідготовлений читач міг зрозуміти зміст. Переклад - це відтворення письмового чи усного тексту засобами іншої мови [6]. Задля створення адекватного перекладу, лінгвісти використовують міжмовне

перифразування або перекладацькі трансформації. Перекладацькі трансформації визначають як основу перекладів, що полягають у зміні формальних (лексичних і граматичних трансформацій) або семантичних компонентів тексту зі збереженням інформації, це трансформація або перифразування суті між мовами та культурами [39, с. 216]

Існує два ключових різновиди адаптації тексту:

- лінгвоетнічна адаптація – обробка інформації перекладачем та адаптація літературного тексту для легшого сприйняття читачем іншої культури/географічного регіону. Практично це уможлиблюється завдяки додатковим коментарям та роз'ясненню явищ і традицій іншої культури;
- стилістична адаптація – адаптація тексту перекладачем для простішого сприйняття, але у сфері ділових документів, публіцистичних або літературних творів [43, с. 74].

Перекладознавчий аналіз художнього твору створює систему філологічних методів, спрямованих на оцінку відтворення смислової структури, комунікативної функційності та інтерпретаційних зусиль щодо оригінального тексту засобами цільової мовокультури [58, с. 103]. Об'єкт аналізу є подвійним: макрорівневий та мікрорівневий. На макрорівні розглядають завершену смислову та естетичну систему художнього твору як продукту та дії комунікації. У кожному окремому випадку перекладач формує унікальний репертуар аналітичних засобів, які оцінюють відтворення засадничих рис конкретного твору [5, с. 84].

Комплексну «лінгвохудожню модель перекладознавчого аналізу тексту» обґрунтував О. В. Ребрій, взявши за основу текстоцентричність і цілісність як принципи лінгвохудожнього аналізу тексту [46, с. 185-214]. Структура містить чотири складові:

- 1) образний (мікрообрази - мовні та/або стилістичні одиниці; макрообрази - художні образи, що характеризують результат осмислення об'єкта, процесу або явища; мегаобраз – це найвищий рівень ієрархії, домінанта, яка керує рештою компонентів, визначає та трансформує їх);

2) текстовий (категорії зв'язності, інформативності, модальності, прагматичної скерованості та цілісності);

3) прагматичний (питання імплікації та пресупозиції);

4) мовний (усі мовні засоби, що охоплюють три попередні складники; вони піддаються різноманітним замінам і трансформаціям). У концепції О. В. Ребрія перекладознавчий аналіз слугує не критику перекладу, а самому перекладачеві [58, с. 105]

Англійська та українська мови належать до різних структурних типів. Перша – переважно аналітична, де зв'язки між самостійними словами у реченні передаються не зміною закінчень, а за допомогою порядку слів та службових частин мови, друга – флективна, тобто відношення між словами передаються завдяки формам слів, що спричиняє складнощі у перекладі. В. І. Карабан підкреслює важливість розуміння різноманітності значень термінів та вибору належного еквіваленту, враховуючи особливості використання загальноживаних слів. Він також наголошує на необхідності правильного перекладу різних видів лексики, зокрема термінів-неологізмів, аббревіатур, слів з інших мов, а також власних імен і назв [18, с. 12–13]. При цьому, у перекладі важливо передати основний зміст без надмірних деталей, щоб не ускладнювати синтаксичну структуру речення [34, с. 28].

Переклад, який містить у собі наукові терміни – це результат трансформації тексту іншою мовою, що містить певну спеціалізовану інформацію. Відповідно процес має стандартизовані вимоги:

1. Точність, проте не обов'язково дослівна передача тексту. Переклад відображає не лише окремі слова оригіналу, але й його сенс, а значення слів визначається контекстом, що дозволяє правильно зрозуміти зміст оригіналу.

2. Ясність і чіткість.

3. Лаконічність.

4. Літературна грамотність перекладу, яка забезпечує дотримання норм мови перекладу [47, с. 7].

Правильним вважається шлях переклад термінів за схемою: «іншомовний термін → поняття → український термін», а не «іншомовний термін → український термін». Якщо назва поняття ґрунтується на його головній властивості чи вдалому порівнянні, то й в інших мовах ці ознаки беруться за визначальні. Другий варіант – складніший, оскільки ґрунтується на лексичних трансформаціях. Лексичні трансформації – заміни певних слів або словосполучень мови оригіналу з метою точного передання змісту та врахування норм мови перекладу. Такі еквіваленти називають контекстуальними перекладними еквівалентами.

Виділяють наступні види трансформацій:

1. Додавання (додаються слова у тексті перекладу, щоб зберегти зміст оригіналу та відповідати нормам мови перекладу.).

2. Вилучення (певні слова вилучаються з перекладу для уникнення порушень мовних норм).

3. Заміни (окремі слова або словосполучення мови оригіналу замінюються відповідниками, які адекватно передають зміст оригіналу).

4. Контекстуальна заміна (використовується у випадках, коли особливості контексту вимагають обрати таке слово у перекладі, яке може використовуватися лише у конкретній ситуації.).

У свою чергу, існують наступні види контекстуальних замінів:

– конкретизація

– генералізація

– антонімічний переклад [47, с. 8-9].

Сучасні потреби читача вимагають від перекладачів не лише достовірності оригіналу, але й здатності передати складні наукові концепції доступною мовою. Рішення цієї проблеми – адаптація тексту, що враховує специфіку аудиторії, науковий контекст та особливості конкретного жанру. Підходи до перекладу, які враховують перекладознавчі аспекти, акцентують увагу на вивченні стратегій адаптації та виборі найкращого лінгвістичного відповідника з метою забезпечити ефективне сприйняття наукової інформації.

У такий спосіб, науково-популярні тексти не лише відтворюють зміст оригіналу, але й сприяють ефективній комунікації між науковцями та широким загалом читачів.

1.1. Адаптація термінів через призму перекладу в науково-популярній літературі

Однією з найбільш поширених причин збільшення термінологічного складу є процес перекладу [66]. Переклад сприяє створенню та розповсюдженню еквівалентів слів, які можуть бути запозичені з кількох мов з одного джерела або пройти через кілька послідовних етапів запозичення у межах певного ланцюга мов. Питання точної передачі тих чи інших реалій засобами тієї чи іншої мови стикається з проблемою розвиненості цієї мови та здатності передавати специфічні реалії, тим, як функціонально використовується її потенціал [62, с. 181]

Перекладачам часом доводиться самостійно створювати еквівалентні терміни рідною мовою. Основна проблема, яку доводиться вирішувати перекладачеві, полягає саме у перекладі термінів, що призводить до появи неологізмів, які становлять досить великий відсоток лексики у перекладах [52, с. 4]. Перекладачам доводиться творчо діяти, винаходити засоби передачі відсутнього терміну для подальшої його стандартизації та закріплення у відповідних термінологічних словниках. Фонетична та граматична структура мови грають важливу роль у цьому процесі. Звідси виникає інша проблема: якомога вдаліше поєднати національні традиції з позитивним світовим досвідом. Перекладачі часто вказують на те, що деякі терміни рідної мови не відповідають основним вимогам термінотворення. Вони, як ніхто інший, можуть порівнювати термінологічні еквіваленти мови оригіналу та перекладу. Під невідповідністю того чи іншого терміна розуміють його надмірну громіздкість, нездатність утворювати деривати тощо. Часом перекладачі замінюють невдалий термін його іншомовним еквівалентом. Це може відбуватися як узгоджено, так і стихійно [11, с. 17].

При роботі з медичними термінами, перекладач може зіткнутись з рядом труднощів. Розгляньмо наступні приклади.

- Технічна складність: Медичні терміни часто мають складну будову та походять від латинської, грецької або інших мов. Їхні значення можуть бути дуже специфічними та точними, що вимагає від перекладача глибокого розуміння медичної термінології.
- Синонімія термінів: Медична термінологія може містити синоніми, що ускладнює їхнє стандартизування та може бути причиною непорозумінь. Спроби стандартизації можуть зіткнутися з опором медичної спільноти, а запропоновані терміни виявляються не завжди вдалим з лінгвістичної точки зору.
- Скорочення та аббревіатури: Використання скорочень, які не завжди фіксуються у словниках, ускладнює переклад та може призводити до непорозумінь. Недостатність спеціалізованих словників та швидкий розвиток медичної науки роблять переклад складним, оскільки навіть онлайн-ресурси не завжди мають достатньо інформації про нові терміни.
- Розбіжності в класифікації та номенклатурі: В медичній термінології можуть існувати різні підходи до класифікації та номенклатури органів та систем організму, а також різниця у методиках досліджень та поданні результатів.

Перераховані вище проблеми медичного перекладу справедливі для будь-яких мов. Важливо пам'ятати, що «терміну протипоказані експресія, побічні асоціації та інші риси, властиві художньому слову. Відсутність образності, емоцій – ось ідеал терміна. Терміну не властиве ніяке стилістичне забарвлення, а лише нейтральність» [18, с. 28]. Також при міжмовному зіставленні виявляються синтаксичні розбіжності між еквівалентними стійкими виразами та конструкціями. У роботі з англійськими та українськими текстами така проблема неминуча, оскільки загальновідомі особливості фіксованого англійського порядку слів і відсутність такого в українській мові, хоча

науковий стиль, тим не менш, накладає певний відбиток на синтаксичну свободу, будучи сам собою суворо нормованим і таким, що не допускає зайвих вільностей [7, с. 31-32].

Літературна норма включає стандартизовані галузеві терміносистеми, які є частиною конкретної мови. Кожна з цих систем існує в межах певної мови, доповнюючи її, але не формуючи окрему мову. У цій нормі закладені стандарти та вимоги, які дозволяють забезпечити однорідність та зрозумілість мовних висловлювань у певній галузі чи контексті. Проте стандартизація терміносистем ще не означає розв'язання проблем термінотворення [30, с. 13]. Важливу роль в цьому відіграє також ступінь засвоєності термінів, їх милозвучність, зрозумілість тощо. Інколи виникають такі ситуації, коли в термінологічних словниках для певного поняття зазначений один термін, а галузевими фахівцями використовуються зовсім інші [11, с. 16].

Сьогодні не існує однозначного трактування самого поняття «термін». Для багатьох є очевидним його протиставлення одиницям загальної лексики як елемента мови, який виконує певну функцію. Наприклад, відомий вчений та дослідник В.І. Карабан визначає термін як «мовний знак, який репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки» [18, с.15]. Це слово або фраза, яка має чітке визначення в певній галузі знань або сфері діяльності і використовується у взаємозв'язку з іншими словами або виразами, щоб утворити спеціальну мовну систему – термінологію [3, с. 4], яка є одним із найважливіших каналів галузевої комунікації [14, с. 191].

Термін, зазвичай, перекладається відповідним терміном іншої мови, тому прийоми, такі як аналоги, синонімічні заміни та описовий переклад, використовуються лише у випадках, коли в мові немає відповідного терміну для перекладу. Крім однозначних термінів, які мають точні і чіткі семантичні межі, існують і багатозначні. Багатозначність навіть однокомпонентних термінів ускладнює їх правильне розуміння і переклад, адекватність яких

повністю залежить від контексту ситуації. З точки зору труднощів розуміння і перекладу терміни можна поділити на три групи:

1. Терміни, що позначають реалії іншомовної медичної лінгвокультури [54]:

Розгляньмо приклади на матеріалі оригіналу та перекладу роману М.Хонігсбома "Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID19": а) форма термінологічних еквівалентів збігається: *Phagocytes* - *фагоцити* [73; 74]; б) форма еквівалентів не пов'язана між собою: *ekkil [pneumonic plague]* - *левба [легенева чума]* [73; 74]; в) значення багатокomпонентного англійського терміну, що складається з декількох слів, збігається за значенням і формою з відповідними компонентами українського терміну: *zoonotic viruses* - *зоонозні віруси* [73; 74]; г) загальне значення багатокomпонентного англійського терміну повністю збігається зі значенням аналогічного українського терміну, але окремі його компоненти відрізняються від компонентів українського еквівалента: *the first American disease* – *туляремія* [73; 74].

2. Терміни, що позначають реалії іншомовної медичної лінгвокультури, відсутні в українській, але мають загальноприйняті українські термінологічні еквіваленти [57, с. 72]. Наприклад: *malaria* – *малярія*, *ebola* – *ебола*, *Texas Cattle Fever* – *бабезіоз* [73; 74].

3. Терміни, що позначають реалії іншомовної медичної лінгвокультури, відсутні в українській і не мають загальноприйнятих українських термінологічних еквівалентів. Переклад таких термінів досягається шляхом: а) опису англійського терміну; б) дослівного перекладу; в) часткової або повної транслітерації; г) транслітерації і дослівного перекладу; д) транскрибування; е) транскрибування і перекладу [19, с. 421]. Наприклад: *yellow fever* - *жовта лихоманка*, *SARS* – *ТГРС*, який назвали першою хворобою сучасних авіамандрівників, *asian flu pandemic* - *пандемії азійського грипу* [73; 74].

Сучасна мова науки й техніки накладає на терміни кілька вимог:

1. Термін має відповідати правилам і нормам певної мови.
2. Термін має бути систематичним щодо практики терміновживання.
3. Термін повинен мати чітке визначення, що орієнтує на відповідне поняття.
4. Термін має бути відносно незалежним від контексту.
5. Термін має бути точним, хоча можуть існувати «хибно орієнтовні» одиниці в субмовах.
6. Термін має бути коротким, хоча ця вимога може суперечити вимозі точності.
7. Термін повинен бути однозначним всередині терміносфери.
8. Термінологія не повинна містити синонімічної невизначеності, що може ускладнити взаєморозуміння.
9. Терміни повинні бути експресивно нейтральними, уникати інтенсивності деяких семантичних складових.
10. Термін повинен мати приємний звуковий вигляд (євфонію), тому слід уникати термінів, що походять з діалектизмів, жаргонізмів чи варваризмів.

Разом з цим, терміни не є ізольованими, незалежними, «вибраними» одиницями загальноживаної мови, які мають лише їм притаманні властивості, а становлять повноцінну частину загального складу мови, де властивості слів проявляються більш визначено, регламентовано, відповідно до вимог професійного спілкування та взаєморозуміння [11, с. 11-12]. Підсумовуючи, можна дійти висновку, що якщо мова претендує на якусь певну функцію — ця мова повинна бути пристосована, адаптована до даної функції шляхом

штучного втручання у розвиток цієї мови для надання цій мові певних якостей [Columas, с. 181-182]. Проте адаптованість мови не обов'язково є постійним станом речей. «Кожна мова може бути як донором, так і позичальником залежно від конкретної ситуації» [63, с. 21].

Адаптація термінів через призму перекладу в літературі є важливим аспектом професійного спілкування та взаєморозуміння. Терміни не можна розглядати як ізольовані одиниці мови, вони складають повноцінну частину загального складу мови. Їхні властивості і значення формуються в контексті конкретних областей знань та сфер спілкування.

У літературі та перекладі терміни втілюються з різним ступенем точності та ефективності. Зокрема, перекладачі зазнають великого впливу від того, наскільки добре вони здатні адаптувати терміни до цільової мови та культурного контексту. Наприклад, у літературі, яка виходить за межі мови оригіналу, перекладачі часто змушені знаходити адекватні еквіваленти для термінів, щоб передати концепції та ідеї автора з максимальною точністю. Адапованість мови є ключовою для її функціонування в різних контекстах. Інколи мова вимагає штучного втручання для того, щоб пристосуватися до нових умов або розвивати нові якості. Наприклад, у зв'язку з технологічним прогресом чи науковими відкриттями можуть з'являтися нові терміни, які потребують адаптації та інтеграції в мовний апарат. У підсумку, адаптація термінів у літературі та перекладі є невід'ємною частиною мовного процесу. Вона відображає потреби та вимоги сучасного спілкування та знань і вимагає постійного удосконалення з боку мовних спеціалістів та перекладачів.

1.2. Передумови, функції та методи застосування адаптованих наукових термінів у оригіналі й перекладі

Значущі зміни у лінгвістичну модель світу вносять соціальні явища, такі як науково-технічна революція. Основна трансформація полягає у тому, що наразі переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика, яка

демонструє стрімку тенденцією до зростання (терміни, номенклатурні назви). Значні кількісні та якісні зміни, що відбулися в науці, сприяли збільшенню кількості субмов, терміносистем, взаємозбагаченню їх лексичного складу як на рівні однієї мови, так і на міжмовному. Субмови науки й техніки розвинулися настільки, що нерідко між фахівцями окремої галузі виникають труднощі у порозумінні. Також наявна загроза розриву між рідною та професійною мовами, особливо у зв'язку з процесом інтернаціоналізації останньої. Водночас через такий термінологічний «вибух» виникла низка проблем, які потребують рішень задля якісного перекладу текстів. Приклад проблем – питання нормалізації та стандартизації термінології, інтенсифікації перекладацької діяльності, реферування та анотування наукових текстів, оптимізації навчання перекладу літератури, що містить наукову термінологію. Внаслідок таких динамічних змін в межах сучасної лінгвістики утворилася нова прикладна дисципліна — термінознавство, що поступово уточнює свої самостійні функції в межах лінгвістики, логіки та відповідних спеціальностей. Метою термінознавства є забезпечення керованості процесу утворення та вживання термінологічних найменувань, сприяння оптимізації професійної комунікації та взаєморозумінню між фахівцями [11, с. 5-6].

Мовна адаптація — це процес пристосування тексту до певного контексту, з метою кращого розуміння та сприйняття написаного в новому мовному, соціокультурному або комунікативному середовищі. Більше того, у періоди мовної кризи постає потреба у свідомих мовних інтервенціях, в такому разі мовна адаптація стає політичною метою, сутність якої демонструє помітну схожість у різних мовах та в різні політичні епохи [11, с. 19]. Сучасні вимоги визначають необхідність розробки національної термінології, створення термінологічних словників, які відповідали б світовим стандартам, з метою підняття національної термінографії на міжнародний рівень. Основним завданням є дослідження як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних факторів, що впливають на утворення нових термінів у національних терміносистемах,

особливо у випадках, коли відповідний еквівалент у мові перекладу відсутній. Також важливим є виявлення механізмів термінологічного планування з урахуванням мовних інтерференцій, що можуть бути свідомими або підсвідомими втручаннями у мову для досягнення лексичної модернізації та стандартизації. Утворення та стандартизація нових термінів — це теж мовна інтерференція. По-перше, це штучне втручання в природний розвиток мови, насамперед — у її лексику, з внесенням відповідних змін, нововведень. По-друге, це така ж сама штучна селекція форм та варіантів з метою вибору найбільш вдалого варіанту та затвердження його як стандарту [11, с. 5-6].

Термінологічні одиниці надходять до мови різними шляхами. Перший з них - це надання статусу термінів загальноповживаним лексичним одиницям рідної мови. Такий спосіб формування термінів не завжди є корисним, оскільки часто відбуваються переосмислення та метонімічне перенесення, коли слову приписується нове значення. З метою акцентуації відмінності схожих лексичних одиниць, терміни часто піддаються змінам у написанні, вимові, відмінюванні та наголосі. Більш популярним та виправданим є шлях утворення термінів запозиченням з інших мов [11, с. 9-10].

Особливий тип запозичень — вживання слів і словотворчих моделей грецької та латинської мов. На різних етапах розвитку суспільства терміни взаємно позичаються з різних мов, що обумовлено різноманітними історичними обставинами [11, с. 9-10]. Сучасна медична терміносистема досягла високого рівня інтернаціоналізації порівняно з термінологією інших галузей науки, завдяки впливу двох класичних мов античного світу - давньогрецької та латинської. Вплив грецької та латинської мов особливо виразно проявився на ранніх етапах розвитку медичної термінології. Медичну термінологію практично заснував вчений давньогрецького періоду Гіппократ у своєму творі «Corpus Hippocraticum». Багато термінів для позначення медичних реалій, таких як *амбліопія*, *карцинома*, *герпес*, *парез*, були успадковані світом, включаючи українську мову. З творів Аристотеля були запозичені такі терміни,

як *глаукома, лейкома, ністагм, екзофтальм* тощо. Лікарі Александрійської медичної школи, зокрема Герофіл та Еразистрат, вводили в медичний обіг штучно створені терміни. Грецька мова фактично служила міжнародною мовою медицини до кризи античного світу [2, с. 4].

Важливо відзначити, що нові терміни, як правило, не вигадують. Впродовж усієї історії розвитку науки та техніки ми можемо вказати лише кілька випадків, коли терміни були створені абсолютно з нуля. Один з таких випадків - це процес запозичення термінів з інших наукових областей. У цьому випадку термін часто отримує нове значення [11, с. 9-10].

Адаптація термінів через призму перекладу в літературі є важливим та необхідним елементом забезпечення якісного розуміння та взаємодії між мовами та культурами. Цей процес не лише відтворює смислове наповнення оригіналу, але й адаптує його до особливостей мови та сприйняття читача в меті збереження автентичності інформації. Адаптація термінів у літературі виявляється ключовою у випадках, коли тексти перекладаються для широкої аудиторії або у новому культурному контексті. Цей процес вимагає від перекладача не лише мовних знань, але й глибокого розуміння контексту та вміння обирати вирази, що належним чином трансформуються для забезпечення максимальної ефективності комунікації. Адаптація термінів у літературному перекладі виступає важливим чинником в розбудові міжмовного та міжкультурного мосту, роблячи інформацію більш доступною та зрозумілою для різних читачів.

1.3. Лексико-семантичні та лексико-стилістичні засоби відтворення наукових термінів у текстах для широкого читацького загалу

Спеціалізована лексика інтенсивно розвивається та активно взаємодіє з іншими шарами лексики, насамперед — загальноживаною. Вивчення закономірностей утворення термінологічної лексики, її структури та семантики, стало одним з основних завдань сучасної лінгвістики [11, с. 5]. Одним із

способів впровадження наукових термінів до масової аудиторії є їх адаптація. Важливо забезпечити легке сприйняття термінів, уникати надмірної термінологізації та створювати лексичні зв'язки, які зрозумілі для широкого загалу. Поєднання термінів з загальноживаною лексикою може полегшити розуміння наукових текстів та сприяти їх популяризації серед широкого кола аудиторії. Такий підхід сприяє науковій грамотності, забезпечуючи доступність інформації і підвищуючи інтерес до наукових досліджень серед громадськості.

Спеціалізована термінологія використовується для передачі інформації про явища, пояснення їх причин, повідомлення про умови їх існування, опису суттєвих ознак і властивостей предмета наукового вивчення, виявлення законів, опису закономірностей, подання відкриттів, навчання і т.д. Відзначається строгою об'єктивністю, чіткістю визначень і лаконічністю форми. До характерних рис відносяться абстрактність, узагальненість і підкреслена логічність, що означає сувору послідовність, чіткий зв'язок між головною ідеєю і деталями, взаємозв'язок між всіма елементами висловлення, ясність викладу. Не всі з цих характеристик відносяться суто до лінгвістичних наук, деякі з них знаходяться на перетині, наприклад, логіки, філософії. Все ж головними стильовими рисами наукового тексту є смислова точність і ясність (однозначність) вираження думки, інформативна насиченість (змістовність), відсутність образності та емоційності [40, с. 502-503].

Для уникнення довільного тлумачення сутності теми, яка викладається, в наукових текстах майже повністю відсутні засоби художньої виразності, що надають мові емоційне забарвлення. Це, насамперед, тропи: метафори, метонімії, гіперболи, літоти, алегорії тощо, які широко застосовуються в художній літературі та розмовній мові [40, с. 503]. Проте в науково-популярній літературі фразеологія використовується значно частіше і надає текстам динамічності, робить їх менш формальними та легшими для сприйняття. Це сприяє чіткій та результативній передачі новаторських ідей та концепцій широкій аудиторії. Такі методи допомагають краще сприймати інформацію

широкому загалу. Застосування фразеології може бути адаптованим до потреб аудиторії, чи то широкого загалу, чи фахівців у конкретній галузі. Елементи стилізації, такі як фразеологічні вирази, виявляються корисними інструментами для досягнення цієї мети.

Використання лексико-семантичних та лексико-стилістичних засобів у текстах для широкого читацького загалу є важливим критерієм при перекладі наукових термінів у науково-популярній літературі. Перекладач повинен розуміти, що рівень знань потенційних читачів різний, тому необхідно забезпечити доступність та зрозумілість інформації. Щоб досягнути цієї мети, потрібно використовувати різноманітні стратегії, такі як спрощення складних термінів, використання аналогій або порівнянь, а також залучення фразеологізмів та виразів загального вжитку. Важливо враховувати контекст використання термінів, адаптуючи їх до потреб та рівня розуміння читачів. Використання таких методів сприяють ефективній передачі інформації щодо наукових концепцій та ідей з широкій аудиторії і поширює наукові знання та розвиває зацікавленість у науці.

1.4 Сучасні тенденції розвитку медичного дискурсу

Останнім часом дослідники все більше звертають увагу на комунікативний аспект медичної сфери. Це відображає загальну тенденцію до дослідження функціонування мови в різних соціальних групах [61]. Медичний дискурс зустрічається у різних мовних ситуаціях, у першу чергу у моделях спілкування *фахівець – фахівець*, *фахівець – нефахівець*. Такі типи комунікації включають лекції, виступи на конференціях, спілкування між фахівцями та нефахівцями, а також комунікацію між лікарем та пацієнтом. Цей вид спілкування виявляється у різних формах, таких як записи у медичних документах та спілкування з родичами пацієнтів. Незважаючи на посилену увагу мовознавців до дослідження дискурсу, медичний дискурс в українському мовознавстві ще тільки починається досліджуватися. Дотримуючись активного

інтересу до термінологічного аспекту, дослідники також вивчають походження медичних термінів [60, с. 258]. Аналізуючи сучасний український медичний дискурс, можна зазначити, що впродовж тривалого часу він формувався під впливом російської моделі професійного спілкування [28, с. 12]. Для уникнення помилок при творенні українських термінів, важливою засадою є уникнення впливу інших мов. Це означає важливість врахування етимології іноземних слів, що дозволяє уникнути формування зовнішньої форми термінів через посередництво інших мов, особливо англійської або російської [11; 20].

У взаємодії лікаря з пацієнтом відчутний авторитарний підхід, а мовлення лікаря часто перенасичене складною медичною термінологією та професійним жаргоном. Процес спілкування не завжди спрямований на спільне з'ясування проблем, пов'язаних з курсом лікування. Згідно з висновками Н. П. Литвиненко, сучасний український медичний дискурс відображає структурну організацію медичного інституту та базується на стереотипах поведінки його учасників, враховуючи соціально-рольові аспекти, комунікативні та структурно-семантичні особливості [28, с. 12]. У сфері медичного дискурсу виділяють два типи: дискретний (суцільний) та недискретний (несуцільний). Дискретний медичний дискурс характеризується неперивною вербальною взаємодією, особливо у ситуаціях лікар – пацієнт, де використовуються традиційні схеми діагностичного процесу. Напротивагу, недискретний медичний дискурс — це обговорення між лікарями професійних тем, пов'язаних із щоденними проблемами лікувального процесу. Його особливостями є однорідність, колегіальність та використання стереотипів комунікативної поведінки. Дискретний дискурс зазвичай відтворює ключові моменти лікування, в той час як недискретний дискурс залежить від обставин і спричиняється об'єктивними та суб'єктивними факторами професійної взаємодії лікарів у медичних установах [60, с. 258].

Популяризація медичних знань набуває все більшої важливості у зв'язку зі зміною базових компетенцій у медицині та моделі спілкування між

фахівцями та нефахівцями. Основною складовою мови медичного працівника є медична термінологія, яка виконує інформативну, гносеологічну та орієнтаційну функції. Проте, у спілкуванні медичних працівників з колегами та пацієнтами все частіше використовуються вторинні назви, спрямовані на спрощення процесу спілкування та наближення лікаря до пацієнта. Це допомагає зробити діалог зрозумілим і доступним, уникнути комунікативних бар'єрів. Такі вторинні назви виникають під впливом змін у суспільстві, зокрема, поглиблення знань про предмети та явища реального світу, а також заощадження мовних засобів. Якщо первинна номінація базується на сприйнятті предметів, то вторинна узагальнює також мовний досвід. Використання вторинних назв є поширеною практикою у медичному спілкуванні, особливо в усному мовленні та в професійних термінологіях, де оригінальна термінологія може бути складною для розуміння. В медичній галузі зустрічаються численні приклади вторинних назв, таких як *пересадка* замість *трансплантація*, *прощупувати* замість *пальпувати*, *відтинати* чи *відрізати* замість *ампутовати*, *вживлювати* замість *імплантувати* тощо. Використання таких назв допомагає спростити спілкування та зробити його більш зрозумілим для всіх учасників, особливо в ситуаціях, коли одна зі сторін не має повного розуміння медичної термінології. Такий підхід до формулювання термінів може забезпечити більш ефективне спілкування між лікарем і пацієнтом, а також між медичним персоналом, сприяючи кращому взаєморозумінню у лікарняному середовищі [60, с. 258-259]. Проте варто також пам'ятати, що в деяких випадках науковий термін є єдиним прийнятним еквівалентом для науково-популярного тексту, оскільки відповідного народного етимологічного терміна не існує [33, с. 34].

Впродовж останніх 50 років вчені з різних галузей, зокрема соціологи, філософи та лінгвісти, систематично досліджують концепт медикалізації - явища поширення впливу медичних термінів на інші, "позамедичні" аспекти життя людини. Медикалізація виявляється у проникненні медичної лексики в

масову свідомість, в закріпленні медичних "ярликів" за певними людськими якостями або типами поведінки. [4, с. 3-4]. Серед причин даного явища, дослідники виокремлюють дві групи чинників — екстралінгвістичні та лінгвістичні. До екстралінгвістичних факторів відносять поліпшення якості життя, загальне зростання комунікативного простору та можливостей технічного поширення інформації, підвищений інтерес до тілесності та активне дослідження медицини як соціального явища тощо. Щодо лінгвістичних чинників, серед них виділяють експансіонізм, антропоцентризм, функціоналізм та експланаторність.

Медична термінологія постійно поповнюється під впливом екстралінгвальних та інтралінгвальних факторів. Науковий прогрес з часом стає лише більш виразним, що призводить до появи нових проблем та потреби у нових термінах і назвах. Зазвичай поява нових термінів тісно пов'язана передусім з політично-економічними змінами у суспільстві. Однак пандемія COVID-19 не лише радикально змінила спосіб життя людства, але й призвела до появи понад 1000 нових слів та виразів, що відображають явища COVID-19. Ці новотвори, зареєстровані в Oxford English Dictionary (OED), стали позначати нові явища в медичному дискурсі, зокрема в епідеміологічному, який можна розглядати як різновид інституційного дискурсу, що формується внаслідок комунікації в галузі медицини [25, с. 143]. Закриття виробництв, бізнес-установ, зміни в повсякденному стилі життя та модифікація окремих видів людської діяльності є значними змінами в екстралінгвальному середовищі. Ці зміни вплинули на активізацію численних вербальних засобів для позначення COVID-19, таких як нові медичні терміни, неологізми для опису соціальних явищ, а також процеси метафоризації як способу творення мовних явищ [1, с. 7].

Дослідження дискурсу як складної мовленнєвої діяльності вимагає розгляду різноманітних прагматичних, когнітивних, соціокультурних та психологічних аспектів. Особливу увагу слід звертати на інституційні

різновиди дискурсу, зокрема медичного, як однієї з найдавніших форм професійного спілкування. Вивчення медичного дискурсу сприятиме глибокому розумінню динаміки української мови, її розвитку як ситуативно вмотивованої та динамічної мовної одиниці, спрямованої на вираження комунікативних намірів мовця. Важливим аспектом дослідження є вивчення вторинних номінативних лексем, що стає одним із способів підтримки спільного зв'язку між лікарем і пацієнтом, сприяючи ефективному спілкуванню та лікуванню за допомогою так званого "спільного підходу" [60, с. 258-259]. Сучасний медичний дискурс є динамічним та постійно змінюється під впливом наукового прогресу, суспільних перетворень та еволюції медичної практики. Сучасні тенденції розвитку медичного дискурсу відображають стрімкий прогрес у медичній науці та практиці, спрямований на покращення якості медичної допомоги, забезпечення більш ефективного спілкування між медичними працівниками та пацієнтами, а також на адаптацію медичної системи до змін у суспільстві та технологіях.

Висновки до Розділу 1

Методики адаптації наукових термінів у сучасній літературі є важливим аспектом для роботи перекладачів і подальшого сприйняття та розуміння наукової інформації широкою аудиторією. Перекладознавчий підхід, у свою чергу, розкриває комплексний характер адаптації та виокремлює необхідність звертати увагу на лінгвістичні, культурні та концептуальні відмінності між мовами, включає лексико-семантичні, лексико-стилістичні та прагматичні аспекти. Адаптація термінів в літературі визначається не лише потребою у перекладі, але й врахуванням передумов, функцій та методів їх застосування. Цей процес не лише забезпечує адекватність перекладу, але й враховує контекст та особливості читацької аудиторії.

Застосування перекладознавчого підходу дещо ускладнює процес адаптації термінів, оскільки в такому разі перекладач повинен врахувати не лише лінгвістичні критерії, але й культурні та концептуальні відмінності між

мовами, водночас важливо зберегти науковий зміст та дотримуватися літературної стилістики твору. Адаптація термінів у літературі дозволяє зробити наукову інформацію доступною та зрозумілою для різних читачів, незалежно від їх кваліфікації. Цей процес розкриває можливості творчого підходу перекладача, який має зберігати баланс між точністю передачі термінів та доцільним контекстом літературного тексту. Лексико-семантичні та лексико-стилістичні засоби відтворення наукових термінів набувають значущості для масової аудиторії, дозволяючи зрозуміло та ефективно передавати складні концепції. Такий підхід до наукових термінів допомагає розширити аудиторію, забезпечити доступність та зрозумілість наукової інформації для широкого кола читачів.

Адаптація наукових термінів у літературі вимагає від перекладачів не лише вміння зберегти науковий зміст, але й уміння враховувати контекст та особливості аудиторії. Цей процес стає ключовим для забезпечення ефективного сприйняття наукової інформації та підвищення інтересу громадськості до наукових тем. Таким чином, методика адаптації наукових термінів у сучасній літературі виявляється важливою не лише для забезпечення точності та доступності наукової інформації, але й для розвитку літературної культури та підвищення наукової грамотності суспільства в цілому. Це вимагає від перекладачів широкого спектру навичок та творчого підходу, щоб забезпечити оптимальний баланс між точністю та зрозумілістю наукового висловлення.

РОЗДІЛ 2. КОНВЕРГЕНТНІ ТА ДИВЕРГЕНТНІ АСПЕКТИ ТЕРМІНОВЖИВАННЯ В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ КОНТЕКСТІ

Медична термінологія у науково-популярному контексті є дієвим інструментом для поширення поглядів фахівців медичної галузі серед широкої аудиторії без спеціалізованої освіти. При перекладі таких текстів, важливо приділити значну увагу балансу точності передачі змісту та зрозумілості інформації, оскільки використання доступних еквівалентів для пояснення складних термінів забезпечує ефективну взаємодію автора та читача, покращуючи сприйняття та розуміння написаного. При адаптації термінів та виразів до реалій і рівня розуміння цільової аудиторії потрібно враховувати мовні особливості та культурні відмінності, а вибір еквівалентів має бути не лише науково точним, а й легким для сприймання та розуміння читачем. Ключовим аспектом стає доступність мови, але при тому тон і стиль оригіналу

забезпечують збереження наукової об'єктивності та авторської інтонації. Це дозволяє передати не тільки суть медичних термінів, а й атмосферу та науковий характер тексту.

Перекладаючи науково-популярні тексти та відтворюючи медичні концепти, недостатньо застосовувати трансформації. Варто мати стратегію, яка дозволить передати зміст і зробити фокус уваги перш за все на прийнятності інформації. Якщо розглядати гібридний текст з культурної перспективи, то він повинен зберегти свою суть та можливість розмежувати гібридність, яку заклав автор, та гібридність самого перекладу. У свою чергу, професійна гібридність дозволяє перекладачеві як пояснювати термінологію в деталях, так і ретранслювати у перекладі без заміни фокус-групи автора, залежно від цільової аудиторії [42, с. 238] Основною проблемою при перекладі такої літератури є використання медичної термінології, оскільки специфічна термінологія в медичних текстах не завжди компенсується достатньою кількістю описів та роз'яснень термінів [38, с. 49].

Сучасна медична термінологія формувалася упродовж століть з значним впливом давньогрецької та латинської мов і представлена складним та багатогранним спектром терміносистем. Порівняно з іншими спеціальними текстами, медичні значною мірою наповнені запозиченнями з латини (*pathogens, viruses, bacteria* тощо), що вимагає від перекладача додаткових знань. У свою чергу, відмінною особливістю англійської мови, що не властива українській, є запозичення іменників з латинської мови разом з іншомовним відмінком множини: *antenna – antennae, datum – data, phenomenon – phenomena*, проте наразі проглядається тенденція до витіснення іншомовної флексії споконвічною флексією *-s*: *antenna – antennas, medium – mediums* поряд з *antennae* та *media* відповідно [56, с. 41]. Існує декілька способів утворення українських медичних термінів на основі латинських та грецьких запозичень:

- Терміни, що вживаються в тій самій граматичній формі, що і в античних мовах (не мають українських аналогів): *systema – система, trauma –*

травма, forma – форма, coma – кома, aorta – аорта, arteria – артерія, virus – вірус, camera – камера, zona – зона та ін.

- Українські відповідники, які мають латинську основу без флексії: diagnosis – діагноз, symptom – симптом, narcosis – наркоз, reflexus – рефлекс, parasitus – паразит, terminus – термін та ін.
- Латинські та грецькі терміни, що мають українізовану граматичну форму: dosis – доза, operatio – операція, oculus – око, immunitas – імунітет, phalanx – фаланга .

Також деякі латинські терміни потрапили до української мови через похідні: herbarium – гербарій (від herba – трава), vitaminum – вітамін (від vita – життя), mentalis – ментальний, розумовий, психічний (від mens – розум, думка) та ін. Також значна кількість з них має рівнозначні українські відповідники: cor – серце, pulmo – легеня, hepar – печінка [2, с. 7-8].

Латинські вирази поширилися в українській медичній лексиці в XV–XVI столітті, коли латинська стала основною мовою у європейському науковому та освітньому середовищі і функціонувала як мова науки та освіти, в тому числі, в українських учбових закладах [2, с. 6]. Тенденція залишається незмінною і на сьогоднішній час. Незважаючи на те, що латинська мова вважається мертвою, вона все ще застосовується в різних галузях, зокрема у медицині. Це дозволяє дещо уніфікувати медичну термінологію. Розгляньмо наступні приклади у перекладі науково-популярного твору М.Хонігсбома «Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID19».

Окремі терміни латинського походження: *Pasteurella pestis*, *Yersinia pestis*, *B. influenzae* [73] не перекладались, так як це могло б призвести до втрати оригінального сенсу і зробити переклад менш точним. У науково-популярній літературі використання латинських термінів дозволяє зберегти їхню наукову доречність та історичний контекст. Також, у випадках, коли читач потребує додаткових пояснень, такі лексеми можуть бути розшифровані шляхом

додаткових пояснень: *organism filtrant* — організм, що пройшов крізь фільтр [73; 74], що сприяє збереженню змісту для читача без фахових знань.

У випадку, якщо тлумачення терміна викликає труднощі щодо його розуміння, перекладач може вдатись до додаткових пояснень: *filovirus called Marburg - філовірус* під назвою вірус Марбург* [73; 74]. Термін «filovirus» може бути незрозумілим для широкого кола читачів, проте мета науково-популярної літератури – відтворювати складну інформацію простими словами і робити її зрозумілою для загального читача. В такому разі перекладач наводить переклад та надає додаткові пояснення у вигляді приміток в тексті, наприклад: *філовіруси належать до родини Filoviridae; ця назва походить від латинського слова filum, що означає «волокно» або «нитка», і пов'язана з довгастою волокнистою структурою цих вірусів* [73; 74].

Зазвичай у науково-популярній літературі відсутня велика кількість складних аббревіатур та скорочень [44, с. 63]. При перекладі скорочень у медицині використовуються різні методи: транскрипція англійських аббревіатур, їх переклад українською та створення скорочень з українських слів [17, с. 23]. Розгляньмо наступні приклади: *PCR - аналіз ПЛР, HIV-1 - ВІЛ-1, AIDS – СНІД, SARS – ТГРС* [73; 74]. У науково-популярній літературі автори, вживаючи терміни вперше, часто надають тлумачення їх значення. Якщо використання скорочень чи аббревіатур може бути незрозумілим для широкого кола читачів, автори включають термін у текст повністю, щоб забезпечити чіткість та зрозумілість для аудиторії, яка може не мати спеціалізованої експертизи в даній галузі: *antibody-dependent enhancement (ADE) - антитіло-зумовлене посилення інфекції (АЗПІ), SARS—short for Severe Acute Respiratory Syndrome - ТГРС — тяжким гострим респіраторним синдромом, the disorder as gay-related immune deficiency (GRID) - розлад імунodefіцитом, пов'язаним з гомосексуальністю (ІДПГ), HTLV, short for Human T-cell Leukemia Virus - Т-лімфотропний вірус людини, скорочено ТЛВЛ* [73; 74].

Фразеологізми та стилістичні фігури – нехарактерна риса для спеціалізованого українського тексту [54, с. 39], проте у художньому тексті відсутнє подібне обмеження, і визначення певного терміна розширюється за рахунок нових значень, які, як правило, мають переносний характер. Ці слова, пов'язані з професійною сферою, використовуються як алюзії до їхньої основної ролі, зберігаючи при цьому свою основну семантику. Розгляньмо наступні приклади у романі М.Хонігсбома: *антигенний зсув* - *antigenic shift*, *undulant fever* – *хвилеподібна лихоманка*, *microbe hunters* - *полювання за мікробами*, *CD8 killer cells* - *CD8 — клітинам-вбивцям*, *the rules of viral traffic* - *правила вірусного дорожнього руху*, *an epidemiologic bridge* - *епідеміологічний місток* [73; 74].

Переклад термінології представляє одну з ключових труднощів у науковій комунікації, тому дослідження в цій галузі надзвичайно важливі через систематичний розвиток та вдосконалення медицини. Особливі труднощі виникають, коли один термін має кілька значень, наприклад, *fetus* може мати значення плід, ембріон та інші. Під час перекладу терміна з кількома значеннями значну роль відіграє контекст. Найбільшу складність для перекладу представляють неологізми, які часто відсутні в словниках [26, с. 25-26]. Проте більшість назв використовуються у їх прямому значенні, зберігаючи статус терміна, тобто семантичну вузькість: *avirulence* – *авірулентність*, *bronchopneumonia* – *бронхопневмонія*, *orthomyxoviridae* - *ортоміксовіруси*, *cytomegalovirus* – *цитомегаловірус* [73; 74].

Справедливо стверджувати, що медичний переклад є одним з найскладніших видів галузевого перекладу. Крім великої кількості термінологічної лексики, скорочень та аббревіатур, зустрічаються також «хибні друзі перекладачів». [45, с. 58]. Так називають іншомовні слова, які відповідають словоформам української мови, але позначають зовсім інше. Типовий приклад: *cellulitis* – не «целюліт», а «флегмона»; *cystic fibrosis* – не «кістозний фіброз», а «муковисцидоз»; *potent pathogen* (про бактерії) – не «потенційний», а «сильний патоген»; «*vector*», крім значення «вектор» має

значення «переносник інфекції»; «symptomatic» має значення не тільки «симптоматичні», але також і «клінічні прояви», такі як, «symptomatic hypertension» – «артеріальна гіпертонія з клінічними проявами», а не «симптоматична артеріальна гіпертонія», але «symptomatic therapy» – «симптоматична терапія» [72].

Внаслідок перекладацьких рішень, викликаних необхідностями перекладу спеціалізованої лексики, може виникати ряд проблем. Одна з них – це збільшення тексту, викликана наступними причинами: 1) перекладач використовує надто докладні перекладні еквіваленти через недостатнє знання термінології або свідоме бажання збільшити обсяг перекладу; 2) перекладач додає в переклад текстові фрагменти власного твору та обговорює їх з автором оригіналу [15; 16, с.48]. Також можлива протилежна ситуація: значне зменшення обсягу тексту перекладу порівняно з оригінальним текстом. Це може бути вказівкою на можливий пропуск суттєвих фрагментів тексту і, відповідно, на втрату інформації в перекладі. [22, с. 89].

Лінгвіст М. Руло виокремлює шість ключових проблем перекладу медичних текстів: особливості усталених виразів, зокрема метонімічне вживання термінів і переважне вживання окремих частин мови; неоднозначність термінології; проблеми перекладу епонімів; розбіжність афіксів у словах спільного походження; недостатньо висока якість багатомовних спеціалізованих словників [27, с. 125]. Також існує класифікація труднощів медичного перекладу, яка виокремлює наступні питання: термінологічні проблеми; труднощі з перекладом аббревіатур; труднощі при перекладі епонімів; допустимість використання англіцизмів; характеристика сполучуваності мовних одиниць і структури тексту [23, с. 128].

Вивчення медичної термінології через призму лінгвістики та перекладу становить складне та захоплююче завдання і вимагає спеціалізованого підходу. Лінгвістика допомагає розуміти структуру та походження термінів, їх

фонетичну, морфологічну та семантичну будову. Особливий акцент робиться на важливості розуміння медичної термінології у контексті конкретних медичних понять. Лінгвістичний аналіз термінології в медичній галузі розкриває семантичні відтінки та взаємозв'язки між термінами, надаючи важливі засади для їхнього точного розуміння та коректного використання в комунікації. Більше того, вивчення лінгвістики допомагає виокремити відмінності між медичними термінами різних мов, що має велике значення для перекладачів. З перекладацької перспективи обов'язковим є врахування контексту та особливостей медичної сфери, оскільки неправильний переклад може призвести до серйозних непорозуміннь та помилок у медичній практиці [2, с. 7-8]. Переклад медичної термінології в науково-популярному контексті виявляється важливою завданням, спрямованим на забезпечення доступності та зрозумілості складної медичної інформації для широкого загалу читачів. Перекладачі повинні мати глибоке розуміння як медичних понять, так і особливостей лінгвістичних конструкцій, в такому разі, взаємодія лінгвістики та перекладу в контексті медичної термінології сприяє створенню ефективного засобу комунікації.

2.1. Категоризація медичних термінів у контексті перекладу

Переклад медичної літератури можна назвати викликом, адже тут, як і при будь-якому іншому перекладі не достатньо лише знання мови оригіналу та мови перекладу, необхідні також досить глибокі знання в конкретній сфері. Більше того, медицина, як система, включає в себе численні підсистеми та галузі, кожна з яких має власну терміно-систему та особливості [45, с. 54-55]. Кожен перекладач, який займається медичними текстами, повинен мати вміння легко орієнтуватися в специфічних термінах та одиницях виміру, використовуваних у медицині різних країн [71, с. 23].

Традиційно медичні переклади поділяють на дві галузі: переклад медичної літератури, наприклад, документація чи посібники для медичних приладів, наукові статті та клінічні дослідження, стандарти контролю якості

ліків, фармацевтичні посібники тощо та переклад медичних текстів в особистих цілях [21, с. 40]. Як окрему галузь виділяють переклад науково-популярних матеріалів з медичної сфери. Він включає переклад популярних наукових статей, дискусій, публікацій та інших інформаційних ресурсів, спрямованих на широкий загал.

Розглядаючи медичну термінологію в аспекті перекладу, В. Монтальт зазначає, що у цій галузі переважають дві основні тенденції: стандартизація (поняття «термінологія *invitro*») та варіативність (поняття «термінологія *invivo*») (9) «Термінологія *invitro*» - це стандартизація, яка проявляється у використанні чітко визначених термінів. В такому разі, перекладачі намагаються дотримуватися стандартів вживання термінів, що сприяє ясності та уніфікації мовлення. Друга тенденція – «термінологія *invivo*» виявляється у більш гнучкому підході до перекладу. Перекладачі у цьому випадку можуть використовувати різні варіанти термінів, залежно від контексту або аудиторії. Це може створювати певні труднощі у випадках, коли однакові терміни мають різні відтінки значень або використовуватися в різних медичних контекстах. Наявність різнопланових тенденцій визначають динаміку медичного перекладу, забезпечують баланс між єдністю та адаптацією до конкретних умов чи аудиторій.

У опрацьованому нами науково-популярному романі М.Хонігсбома «Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID19» переклад часто здійснювався з використанням тенденції «термінології *invivo*». Оскільки деякі поняття мали варіативності у можливих вживаннях лексем, надаючи їм певних відтінків у значенні, такий підхід робить прочитання тексту більш цікавим та зрозумілим для широкого читацького загалу. Варто зауважити, що така варіативність прослідковується як в оригіналі, так і в перекладі. Розгляньмо наступні приклади: *the Spanish flu* – іспанка, іспанський грип; *swine flu*, *tumps* – свинячий грип, епідемічний паротит, свинка; *ekkil* [*pneumonic plague*] - левба [легенева чума] [73; 74]. У випадку, якщо такої варіативності терміна не простежувалось, застосовувалась тенденція

«термінології *invitro*», наприклад: *a Lassa Fever* - *лихоманки Ласса*; *Ebola* - *Ебола*; *Epstein-Barr virus* - *вірус Епштейна — Барр* [73; 74].

З точки зору складу, медична термінологія— це комплекс терміносистем медично-біологічних, клінічних і фармацевтичних дисциплін, сукупність яких складають такі ключові групи термінів: 1) анатомічна термінологія, або анатомічна номенклатура (наприклад, *ясенна борозна*, *верхньощелепна зубна дуга*, *різець*, *ікло* тощо). Анатомічна термінологія, або номенклатура, яка є науково обґрунтованим переліком найменувань анатомічних термінів, що застосовуються в медицині та біології, є відображенням понятійного апарату анатомії як науки; 2) вузькоспеціальні терміни (в т. ч. клінічні терміни): до цієї групи належать терміносистеми відповідних медичних галузей, як-от: стоматології, неврології, хірургії, офтальмології, акушерства й гінекології, психіатрії та інших клінічних дисциплін, наприклад (в стоматології): *кандидоз*, *відбиток*, *гінгівіт*, *стоматит*, *пульпоекстракція*, *формував ясен*, *ендодонтичний канал*, *відбиткова ложка* тощо; 3) загальномедичні терміни, до яких відносимо загальноклінічні медичні поняття (*дисплазія*, *ектопія*, *анамнез*, *швидкість осідання еритроцитів*, *терапія*, *симптом*, *латеральний* тощо); 4) терміни фармацевтичного спрямування (терміни фармацевтичного виробництва, хімічна номенклатура, назви лікарських рослин, терміни клінічних випробувань тощо, наприклад: *гідроксид кальцію*, *ортофосфорна кислота*, *ромашка лікарська*, *таблетки*, *вкриті плівковою оболонкою*, *кліренс*, *дражиратор*) [7, с. 14-16]. Вивчення медичних посібників також дозволяє визначити різні групи термінів, які зустрічаються в цих текстах. Наприклад, можна виділити такі предметні групи: лікарські трави і рослини; мінерали, вітаміни; цукор; кислоти; терміни, що позначають хвороби; терміни, що позначають лікарську форму; терміни, що позначають фармакологічну групу; хімічні елементи та сполуки; терміни, що позначають органи та частини тіла людини [21, с. 28]. Упорядкування медичної термінології відіграє ключову роль у системі та розумінні медичних концепцій. Кожна з цих категорій термінів

визначається своєю унікальною метою та науковим підґрунтям, що сприяє точному та зрозумілому використанню медичної лексики у сфері перекладу.

Підходи до категоризації медичних термінів в контексті перекладу визначають стратегії вибору слів чи виразів для максимальної точності та адаптації до мовної та культурної специфіки цільової аудиторії. Ці стратегії вибору слів чи виразів у процесі категоризації медичних термінів в перекладі є ключовими для забезпечення ефективного сприйняття та розуміння медичної інформації. Перекладачі мають враховувати особливості мовної структури та фахового жаргону, забезпечуючи, щоб терміни були якнайточнішими та відповідали контексту.

Розгляньмо наступні підходи більш детально. Транскодування використовується для відтворення лексичних одиниць оригіналу з застосуванням літерного складу мови перекладу. Цей процес можна поділити на транскрибування, де відтворюється звукова форма іншомовного слова, і транслітерацію, де відтворюється граматична форма слова [7, с. 37]. Таку тенденцію можна простежити у романі М.Хонігсбома, наприклад транскрибування: *dengue light cases* - випадки денге-лайт, *antigenic drift* - антигенний дрейф, *filovirus* – філовірус, *abroviruses* – абровіруси, *the A/New Jersey or A/Victoria strains* - штами А/Нью-Джерсі або А/Вікторія [73; 74]; а також транслітерація: *virion* – віріон, *Phagocytes* – фагоцити, *Orthomyxoviridae* – Ортоміксовіруси, *chikungunya* – чікунгунья [73; 74]. Можемо зауважити, що при перекладі транслітерація використовувалась частіше. У випадку, якщо термін мав латинське походження, або ж не мав українського відповідника, перекладач не вдавався до модифікацій, наприклад: *Pasteurella pestis* - *Pasteurella pestis*, *Yersinia pestis* - *Yersinia pestis*, *C. burnetii*. - *C. Burnetii* [73; 74].

Калькування – це прийом, який включає заміну складових частин лексичних одиниць оригіналу їх лексичними аналогами в мові перекладу. Цей метод передбачає створення нового слова або стійкого виразу, який повторює

структуру вихідного слова чи виразу мови оригіналу. Калькування може бути словотворчим (*daughter cell* – дочірня клітина, *incompatibility* – несумісність), семантичним (*tissue* – тканина, *vessel* – судина) та фразеологічним (*natural selection* – природний відбір), тобто запозичуватися може структура слова, його значення чи способи поєднання слів [7, с. 37]. Приклади калькування у контексті пандемійного дискурсу: *a polysaccharide (sugar) capsule* – полісахаридної капсули, *zoonotic viruses* – зоонозні віруси, *oncogenic* – онкогенний, *yellow fever* – жовта лихоманка, *parrot fever* – папузна лихоманка [73; 74].

Лексико-семантична заміна передбачає використання лексичних одиниць мови перекладу, значення яких не збігається зі значенням вихідних слів мови оригіналу. Цей метод включає в себе декілька видів заміни, серед яких ключовими є конкретизація, генералізація і модуляція. Основна ідея полягає в тому, щоб використовувати в перекладі вирази, які, хоч і відрізняються від оригінальних за значенням, але можуть бути логічно пояснені чи виведені з них за допомогою певних логічних перетворень (*critical threshold* – критичний поріг, від якого залежить працездатність та суб'єктивна присутність кінцівок; *We've just finished MRI* – Тільки перестали сканувати; *bleeding* – кров) [7, с. 37].

Конкретизація – це заміна слова чи виразу з більш широким значенням у тексті оригіналу словом чи виразом з більш вузьким значенням у тексті перекладу [35, с. 38], при якій здійснюється заміна слова або словосполучення вихідної мови з більш широким значенням на слово або словосполучення мови перекладу з вузьким значенням. Наприклад: *American disease* – туляремії — названої першою американською хворобою [73; 74]. Генералізація є протилежною конкретизації трансформацією, при якій виконується заміна одиниці вихідної мови, що має більш вузьке значення, одиницею мови перекладу з більш широким значенням, наприклад: *HIV* – вірус, *CMV* – інфекція [73; 74].

Модуляція, або логічний розвиток, - це форма лексико-семантичної трансформації, де відбувається заміна слова або словосполучення з оригінальної мови на вираз у мові перекладу, значення якого виводиться з значення вихідного виразу за допомогою логічних міркувань. Зазвичай цей взаємозв'язок між значенням вихідних слів і перекладеними виразами визначається логічними або причинно-наслідковими відносинами, наприклад: *a cornucopia of sexually transmitted diseases (STDs)* - *букет хвороб, що передаються статевим шляхом (ХПСШ)* [73; 74].

Синтаксичне уподібнення, або дослівний переклад, включає граматичні трансформації, при яких структура речення оригіналу змінюється на відповідну структуру в перекладі. Такі трансформації вважаються нульовими і застосовуються, коли в оригінальному та перекладеному тексті є паралельні синтаксичні структури. Результатом синтаксичного уподібнення може бути повна ідентичність кількості мовних одиниць та їх порядку в обох версіях тексту, розгляньмо приклад: *the filtered virus had "reproduced the disease" in the two people* - *профільтрований вірус «відтворив хворобу» у двох людях* [73; 74].

Членування – це граматичний процес, при якому структура речення під час перекладу перетворюється на два або більше речень у мові перекладу. Ця трансформація призводить до перетворення одного складного речення в оригінальній мові на два або більше, часто простих. Об'єднання – протилежна членуванню трансформація. При такій перекладацькій трансформації декілька простіших речень оригіналу перетворюються на одне складне речення в тексті мовою перекладу.

Субституція або граматична заміна – вид трансформації, при якому граматична одиниця в оригіналі замінюється на відповідну одиницю перекладу з іншим граматичним значенням. Заміні може підлягати граматична одиниця будь-якого рівня вихідної мови, така як словоформа, частина мови, член речення та інше. Заміна частини мови є одним з поширених випадків

граматичної трансформації, наприклад: *virus filtrants* – *фільтропрохідний вірус* [73; 74].

Антонімічний переклад – це форма лексико-граматичної трансформації, при якій конкретна форма в оригіналі, така як позитивна, замінюється в перекладі на негативну, або, навпаки, негативна на позитивну. Такий випадок включає заміну лексичної одиниці мови оригіналу на відповідну одиницю мови перекладу з протилежним значенням. Наприклад: *community-acquired pneumonia* - *позалікарняна пневмонія* [73; 74].

Також поширеним є перекладацький прийом, який називається адекватна заміна. Суть цього прийому полягає в тому, щоб замінити весь висловлюваний фрагмент або його частину мовою оригіналу висловлюванням або частиною висловлювання мовою перекладу з іншим значенням зі збереженням емоційної та смислової функцій, наприклад: *knock-me-down fever* - *з-ніг-збивальна гарячка* [73; 74].

Експлікація або описовий переклад, представляє собою форму лексико-граматичної трансформації, при якій лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, що розкриває її значення. Використання такого словосполучення надає відносно повне пояснення або визначення мовою перекладу. Експлікація також може бути використана для передачі значення будь-якого безеквівалентного слова. Наприклад: *visna* - *спалах меді-вісна* — *повільної хвороби овець* [73; 74]. Крім того, існує і прийом, протилежний експлікації – імплікація, наприклад: *a byword for viral Armageddon* (“*Spanish flu*”) - *синонім вірусного Армагеддону* [73; 74].

Компенсація – вид перекладацької трансформації, при якій елементи сенсу, що втрачаються при перекладі одиниці вихідної мови, передаються за допомогою інших засобів, часто розташованих необов'язково в тому ж місці, що й в оригіналі. Цей процес дозволяє відновити втрачений сенс і представити зміст оригіналу більш повно. При цьому часто граматичні засоби оригіналу

можуть бути замінені лексичними, або навпаки, лексичні елементи можуть використовуватися для передачі граматичних аспектів, наприклад: *PCR - аналіз ПЛР* [73; 74].

Контекстуальна заміна або okazіональна відповідність – це лексикограматична трансформація, яка використовується для реалізації нерегулярного, виняткового еквівалента одиниці оригіналу, і є придатною лише для конкретного контексту, наприклад: *the Spanish flu – іспанка* [73; 74]. Функціональна заміна – така трансформація, при якій певна ситуація, описана засобами мови оригіналу, в перекладі описується видозміненими або зовсім іншими засобами, згідно з нормами та правилами мови перекладу.

Вилучення та додавання – протилежні одна одній трансформації, які змінюють кількість слів у перекладі порівняно з текстом оригіналу, вилучаючи або додаючи певні граматикалізовані елементи, наприклад: *rule against an airborne agent to some degree - йти врозріз із теорією передачі повітряним шляхом* [73; 74]. Так само емпатизація та нейтралізація – протилежні трансформації, при використанні яких, слово оригіналу при перекладі замінюється словом перекладу з більшою (емпатизація) або меншою (нейтралізація) емотивністю [45, с. 62-66].

Переклад медичних абревіатур і скорочень вимагає особливої уваги та дотримання певних правил для забезпечення точності та зрозумілості та може здійснюватися наступними способами:

- а) розгорнуті термінологічні поєднання (CHF – застійна серцева недостатність);
- б) пряме включення іноземного скорочення тексту перекладу (guanosine monophosphate (GMP) – циклічний гуанозинмонофосфат (ГМФ)) тощо;
- в) транслітерація абревіатури чи скорочення;

г) створення аббревіатури з українських еквівалентних термінів (*genom* - геном) тощо.

Варто зазначити, що деякі англomовні аббревіатури мають аналогічні аббревіатури в українській мові (наприклад: *HIV – ВІЛ, AIDS – СНІД* [73; 74]), а інші – ні, і загальноприйнятий переклад має лише повна форма терміну (наприклад: *abd – abdomen – живіт*). Деякі терміни, хоч і мають відповідник аббревіатури в українській мові, все одно можуть зустрічатися у професійних текстах або лікарняних документах як англійською, так і українською (наприклад: *ACTH – adrenocorticotropic hormone – адренотропічний гормон – АКТГ; ALS – amyotrophic lateral sclerosis – боковий аміотрофічний склероз – БАС або хвороба Шарко* тощо). Іноді також зустрічаються скорочення, які мають походження з давніх мов, наприклад, латини, і відповідно використовуються у своїй латинській формі незалежно від мови тексту (наприклад: *ad lib – as desired, freely – вільно, по бажанню, про призначення ліків*) [45, с. 57].

Під час перекладу медичної літератури виникає ще одна поширена проблема - феномен, відомий як "фальшиві друзі перекладача" або міжмовні омоніми (міжмовні пароніми). Хибні або фальшиві друзі перекладача – це такі слова в іноземній мові, які схожі на слова в рідній, але мають інший зміст. Наприклад, англ. *angina* – *стенокардія*, а не *ангіна* [69].

Також важливим аспектом є випадки, коли назви хвороб складаються з декількох слів. Якщо їх перекладати окремо, ці слова можуть не входити до категорії фальшивих друзів перекладача. Однак, коли їх об'єднують, вони утворюють назву хвороби, яка має відмінний переклад українською, що може вводити в оману. Наприклад, словосполучення *cystic fibrosis* перекладається як «*муковісцидоз*», хоча *cyst* – це кіста, а *fibrosis* – фіброз [45, с. 57].

Одним із найпродуктивніших напрямків лексики сучасної медицини є використання епонімів, тобто позначення явища (наприклад, хвороби) іменем

людини, яка вперше її виявила або описала, напр. *хвороба Мен'єра*, *хвороба Боткіна*, *хвороба Паркінсона* – *Meniere disease*, *Botkin disease*, *Parkinson disease* [13, с. 34]. Найбільш продуктивною моделлю є двокомпонентні термінологічні сполучення власного іменника та особового імені, наприклад: *хвороба Лайма*, *реакція Яриша-Герксгеймера*, *тест Кумбса*, *синдром Стівенса-Джонсона* – *англ. Lyme disease*, *Jarisch-Herksheymer reaction*, *Coombs' test*, *Stevens-Johnson syndrome* [49; 50].

Сучасний пацієнт став більш зацікавленим і вимогливим, що тісно пов'язано з загальною тенденцією популяризації науки і тенденцією, що в майбутньому латинські терміни набудуть ще більшого поширення в науково-популярних текстах [70, с. 19]. При перекладі медичних термінів з англійської мови в науково-популярній літературі, перекладачі можуть стикатися з питанням вибору лексеми. Використання синонімів становить одну з проблем для перекладачів, оскільки вони повинні враховувати контекст перекладу та підбирати термін відповідно до специфіки галузі. Окремі медичні терміни мають велику кількість синонімів [67]. Навіть попри те, що більшість мають грецьке та латинське походження, їхні значення не завжди можуть бути однаковими в різних мовах [21, с. 41] Незважаючи на усі труднощі, це мотивує перекладачів розвивати більш тонкий підхід до вибору та використання медичної термінології.

2.2. Лінгвістичні засоби вираження понять та термінів медичного дискурсу пандемій у романі М.Хонігсбома «Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID19»

У рамках аналізу лінгвістичних засобів вираження лексем варто звернути увагу на такі концепції, як термін і терміноід. Ці поняття, пов'язані зі словниковим складом мови, але мають різне трактування. Термін - це слово чи фраза, що має точне і чітке значення в певній галузі або науці. Терміни часто використовуються для уніфікації та однозначного визначення понять у фахових

текстах. Наприклад, у медицині термін «антибіотик» має чітке значення. Терміноїди – спеціальні слова, що називають поняття що не чітко сформовані, їх неоднозначно розуміють, і вони не мають однозначних дефініцій. [10, с. 81] Терміноїди формуються в результаті еволюції мови, інновацій чи змін у суспільстві. Вони можуть включати нові слова, створені шляхом комбінування інших слів, або відображати нові концепції та явища, які стали актуальними в сучасному світі. Основна відмінність полягає в тому, що термін вже існує в мові та має стає значення, тоді як терміноїд може виникнути як новий термін або слово, яке нещодавно увійшло в мову, часто через потреби сучасного суспільства чи науки.

Розгляньмо приклади вживання термінів та терміноїдів на матеріалі роману М.Хонігсбома «Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID19». При опрацюванні текстів було виявлено, що терміноїди функціонують як в оригінальному, так і в перекладеному текстах та не завжди корелюють між собою. Приклади, коли терміноїд у мові оригіналу перекладається без емоційно-оцінкового забарвлення: *to contract an immunizing infection* - *підхопити цю інфекцію та здобути імунітет*, *rule against an airborne agent to some degree* - *йти врозріз із теорією передачі повітряним шляхом*, *Texas Cattle Fever* – *бабезіоз*, *the blood-borne infection* - *гемоконтактна інфекція* [73; 74]. Таке рішення перекладача можна пояснити тим, що у мові перекладу немає сталого і зрозумілого відповідника, який би міг створити конотацію, як у оригіналі, натомість ми маємо загальноновживані вирази, які будуть доступні для розуміння читачеві.

Також зустрічались протилежні випадки, коли при перекладі терміну вживався терміноїд: *the Spanish flu* – *іспанка*, *mumps* - *епідемічний паротит (свинку)*, *dengue light cases* - *випадки денге-лайт*, *sexually transmitted diseases (STDs)* - *букет хвороб, що передаються статевим шляхом (ХПСШ)* [73; 74]. Така трансформація тексту пояснюється відсутністю усталених відповідників, намаганням відтворити конотації або ж адаптацією складних термінів для

цільової аудиторії. Все ж у переважній більшості випадків, переклад корелював з емоційно-оцінковим забарвленням оригіналу та передавав його зміст, наприклад: *knock-me-down fever* - з-ніг-збивальна гарячка; *recalled a Scottish physician named Roy who was present when pneumonia ripped through the wards* - згадував шотландський лікар на прізвище Рой, який був свідком цього розгулу пневмонії; *Devens had been struck by Spanish influenza* - у Девенсі лютує іспанка; *a rotten headache* - звірячий головний біль; *staggers, as the disease was known* - хитачку, як називали цю хворобу; *rickettsia-like* – рикетсієподібних та інші [73; 74].

Також варто згадати про терміни, які в оригіналі та перекладі не мали емоційного забарвлення. Вони становлять найбільшу частину проаналізованих зразків, наприклад: *Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS)* - тяжкий гострий респіраторний синдром (ТГРС, англ. SARS); “*Epidemic of acute infectious fever, nature unknown,*” - ГНЕ — «гарячку невідомої етіології»; *Severe Acute Respiratory Syndrome* - тяжкий гострий респіраторний синдром; *Coronaviruses* – Коронавіруси; *bronchopneumonia* – бронхоневмонія; *avirulence* – авірулентність; *commensal bacteria* - коменсальні бактерії [73; 74]. Саме використання термінів без емоційного забарвлення надає текстам наукового характеру у науково-популярній літературі, а терміноіди роблять його легшим для розуміння потенційним читачам, які не є спеціалістами у галузі медицини.

Перекладачам часто доводиться застосовувати такі лексичні трансформації: включення лексичних доповнень, лексико-семантична заміна, експлікація, калькування, антонімічний переклад та інші, які реалізуються у синонімах, антонімах, термінах/терміноїдах, фразеологізмах, метафорах. Серед лексичних трансформацій при перекладі англійської медичної термінології українською мовою найчастіше можна зустріти такі методи, як транскрипція та транслітерація [21, с. 51] Лексичні засоби включають слова та фрази, які використовуються для передачі конкретних значень та ідей. Вони визначають смисловий зміст тексту та додають виразність.

У контексті лінгвістичних засобів вираження термінів, варто згадати про граматичні. Вони включають структури речення, вживання частин мови, темпуси часу, відмінювання та інші граматичні конструкції, визначають синтаксичну та граматичну правильність висловлення і впливають на його структуру та логіку. Одна з найпоширеніших таких трансформацій – перестановка. Відповідність правильному порядку слів робить текст доступним для сприйняття. Розгляньмо приклади з оригіналу та перекладу роману М.Хонігсбома: *a parasitic organism meets a susceptible host for the first time - паразит уперше зустрічається зі сприйнятливим хазяєм; it triggers an arms race between the pathogen and the host's immune system - це провокує гонку озброєнь між збудником та імунною системою хазяя; the Metropole was the common denominator in the spread of SARS - спільним знаменником у поширенні ТГРС до інших країн був Metropole* [73; 74]. Також часто можна помітити, що при перекладі вихідного тексту слова оригіналу змінюють свою частиномовну приналежність, наприклад: *an immunizing infection - здобути імунітет, microbe hunters - полювання за мікробами, germ theory – мікробна теорія* [73; 74]. Це явище можна пояснити особливостями тої чи іншої мови та специфіками термінотворення, або ж наявністю чи відсутністю відповідного терміна.

Прийменники, прислівники та загальнонаукові слова належать до загальноновживаного рівня, проте певні частини слова мають семантичне навантаження. Префікси частково визначають зміст терміна. До набору концептуальних елементів, що відображають поняття «багато» і «збільшення», відносяться префікси супер-, гіпер- (*гіперчутливість*). Продуктивними для утворення назв ліків є суфікси, що позначають належність препарату до певної групи за його призначенням (функцією). Суфікси -er, -or, -an використовуються для утворення іменників на позначення спеціалістів, наприклад: *doctor, physician*. Суфікси -ist, -ant використовуються для утворення іменників, які також позначають спеціалістів: *chemist – хімік; pharmacist – фармацевт*. Суфікси -ing, -ment вказують процеси, наприклад: *swelling – свербіж, breathing*

or swallowing – дихання або ковтання, *curing* – витримування; *replacement* – заміщення, заміна, *treatment* – лікування. Суфікси *-ion*, *-ance*, *-ence*, *-ship*, *-hood*, *-ure*, *-ness* виражають переважно абстрактні поняття дії, стану, явища: *medication* – застосування, *experience* – досвід, *pressure* – тиск, *failure* – недостатність, *faintness* – сплутаність свідомості [65, с. 37]. Такі граматичні характеристики є актуальними для будь-яких текстів, які мають медичну термінологію. Якщо ж виокремити граматичні особливості українського терміноутворення, то найбільш поширений у термінологічному словотворенні суфіксальний спосіб. Приєднуючись переважно до іменних основ, суфікси утворюють слова на позначення певних понять чи явищ об'єктивної дійсності. Серед словотворчих морфем іменних медичних термінів виділяються спільнослов'янські суфікси *-ість/-ость/-ась/*, *-ин(а)/-ін(а)*, *-ок* із похідними від нього *-нок*, *-чок*, *-ств(о)/-цтв(о)/-зтв(о)*, *-иц(я)*, *-юк*, *-ак/- як*, *-ищ(е)*, *-нн(я)*, *-ик/-ік*, *-овик*, *-от* та суфікси іншомовного походження *-аці(я)*, *-изм/-ізм*, *-ин/-ін*, *-аз(а)*, *-оз(а)*, *-ит*, *-атор/-ятор*, *-ист*, *-ант*, *-ом(а)* та ін. [2, с. 17]. Префіксально-суфіксальний спосіб творення нових термінів характеризується одночасним приєднанням двох афіксів – префіксів і суфіксів, що несуть різне смислове навантаження. Головну семантичну роль у цьому типі терміноутворення відіграють префікси, основною рисою значеннєвої структури яких є функціонально-семантична спеціалізація, суфікси, у свою чергу, містять досить високий ступінь узагальненості й оформляють похідну основу [2, с. 21].

Лінгвістичні засоби вираження термінів медичного дискурсу відіграють ключову роль у сприйнятті, передачі та розумінні медичної інформації. У медичній сфері точність та чіткість мовлення є надзвичайно важливими, оскільки вони впливають на процес діагностики, лікування та сприйняття пацієнтами медичних інструкцій. Лексичні засоби медичного дискурсу включають широкий спектр спеціалізованих термінів, які точно визначають медичні поняття, процеси та стани. Ці терміни дозволяють фахівцям у сфері медицини уніфікувати та стандартизувати мовлення, що робить його більш

зрозумілим та доступним для спілкування як між медичними працівниками, так і між ними та пацієнтами. Граматичні засоби також відіграють важливу роль. Структури речень, вживання специфічних форм та способів вираження дозволяють передати різноманітні аспекти медичної інформації.

2.3. Аналіз лексико-семантичної складової дискурсу пандемій у романі М.Хонігсбома "Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID-19"

Вивчення окремих прикладів використання одиниць лексико-семантичної сфери медицини в англомовних художніх текстах та їх перекладу українською мовою дозволяє показати, що в сучасній літературі, особливо в детективному та науково-фантастичному жанрах, технічній мові, зокрема медичній, приписується важлива роль у формуванні достовірного образу зображуваного світу [21, с. 47]

Лексико-семантична складова дискурсу означає частину мовного вираження, яка включає в себе лексичні одиниці (слова та їх значення) та їхні семантичні відношення в межах конкретного тексту або мовного висловлення. Це вивчення слів, їх значень та того, як вони взаємодіють у тексті для передачі конкретних ідей, концепцій чи повідомлень.

Лексико-семантична складова дискурсу вказує на частину мовного вираження, яка стосується словникового складу мови та значень слів у контексті тексту чи дискурсу. Ця складова вивчає, як слова взаємодіють між собою і як їхні значення формують змістовний образ чи концепцію в рамках великої мовленнєвої одиниці. Лексика, як ключовий аспект лексико-семантичної складової дискурсу, відіграє важливу роль у сприйнятті, розумінні та передачі інформації в мовній взаємодії. Вона представляє собою сукупність слів та їх значень, які використовуються для вираження думок, ідей, почуттів та концепцій. Перш за все, лексика визначає спосіб вираження думок та ідей. Кожне слово несе в собі певні конотації та асоціації, які впливають на

сприйняття повідомлення отримувачем. Наприклад, у перекладі роману М.Хонігсбома *the Spanish flu* перекладається як *іспанка* або *іспанський грип* [73; 74]. Перший варіант перекладу вказує на емоційно забарвлену конотацію, в той час як другий висвітлює нейтральне значення. Крім того, лексика відображає культурні та соціальні аспекти комунікації. Використання жаргону, фахової термінології, певних виразів та фраз може вказувати на належність до певної соціальної групи, культурного середовища чи ідентифікацію з певною ідеологією. Наприклад, у науково-популярній літературі ми можемо зустрічати переклад терміну *tiups* як *свинка*, а не епідемічний паротит, що робить текст легшим для сприймання читача, або ж *staggers* - *хумачка*, а не *epizootic* – *епізоотія* [73; 74]. Важливо також пам'ятати, що лексика визначає точність та якість передачі інформації, тому використовуючи емоційно забарвлені лексеми, варто уникати неоднозначностей та намагатись якомога чіткіше передати суть, використовуючи відповідники.

У сучасному мовленні семантика відіграє важливу роль у розумінні та аналізі текстів, дискурсів та комунікаційних актів. Розуміння семантичних відтінків та взаємозв'язків між словами допомагає зрозуміти повідомлення в його повноті та глибині. Вона вивчає значення слів, їх структуру та взаємовідношення, що відображають концепції та ідеї, виражені мовою. Семантика розглядається як наука про значення. Вона вивчає, які значення приписуються словам та як вони використовуються у різних контекстах. Це включає в себе не лише пряме значення слів, а й їхні відтінки, метафори, алегорії та інші мовні засоби, які впливають на сприйняття тексту чи висловлювання. Значення слів може бути денотативним і конотативним. Денотативне значення відноситься до прямого, буквального значення слова (*infectious disease* – *інфекційні хвороби*, *commensal bacteria* - *коменсальні бактерії*, *bacterial pneumonia* – *бактеріальна пневмонія* [73; 74]), тоді як конотативне охоплює його відтінки, емоційне забарвлення та асоціації, наприклад: *the rules of viral traffic* - *правила вірусного дорожнього руху*, *these*

bacterial fellow travelers of flu - саме ці бактерії — попутники грипу, it triggers an arms race between the pathogen and the host's immune system - це провокує гонку озброєнь між збудником та імунною системою хазяя, pneumonia ripped through the wards – розгул пневмонії, Devens had been struck by Spanish influenza - у Девенсі лютує іспанка, вибухове поширення - explosive spread, a rotten headache - звірячий головний біль, undulant fever – хвилеподібна лихоманка, microbe hunters - полювання за мікробами, CD8 killer cells - CD8 — клітинам-вбивцям, the harbinger of a pandemic - першими ластівками пандемії [73; 74].

Одним з ключових аспектів семантики є семантична релятивність, що вказує на те, що значення слів може змінюватися залежно від контексту та ситуації. Наприклад, слово *cornucopia* може мати різні асоціації, в залежності від сфери вжитку. Одне з значень – це ємність у формі рогу тварини, наповнена фруктами та квітами, часто використовується як символ у мистецтві, також це воно може трактуватись як велика кількість або запас чогось, або те, що це забезпечує, а у випадку фрази *a cornucopia of sexually transmitted diseases (STDs)* [74] ми спостерігаємо також негативну конотацію. Така ж ситуація у перекладеному варіанті, українською мовою – *букет хвороб, що передаються статевим шляхом (ХПСШ)* [73], де слово *букет* має декілька значень.

Контекстуальна адаптація є ключовим аспектом лексико-семантичної складової дискурсу, особливо в контексті науково-популярної літератури, зокрема медичного дискурсу. Ця концепція відображає здатність мови адаптуватися до конкретних ситуацій та контекстів спілкування з метою кращого розуміння аудиторії. У медичній літературі, контекстуальна адаптація виявляється у використанні спеціалізованої термінології, яка призначена для різних аудиторій. Наприклад, у наукових статтях медичного характеру використовуються терміни та технічна лексика, яка відповідає академічному стандарту та призначена для фахівців у галузі медицини. Однак у науково-популярній літературі, ті самі концепти можуть бути пояснені менш технічною мовою або навіть замінені більш зрозумілими та доступними термінами.

Наприклад, *tiups* – свинка (епідемічний паротит), *ekkil* [pneumonic plague] – левба [легенева чума] [73; 74]. Крім того, контекстуальна адаптація може включати вибір прикладів, ілюстрацій та аналогій, які відповідають інтересам та рівню знань цільової аудиторії. Для складних медичних концепцій можуть використовуватися аналогії з повсякденного життя, приклади, додаткові пояснення, що роблять інформацію більш доступною та зрозумілою, наприклад: *forage poisoning due to botulism* - кормове отруєння ботулізмом, *doença exantemática misteriosa—the mysterious disease with a rash* - *doença exantemática misteriosa* — загадкова висипна хвороба [73; 74].

Неологізми представляють собою нові слова або вирази, які з'являються в мові та ще не стали загальноживаними. Це можуть бути нові слова, сформовані шляхом поєднання частин слів, виникнення нових концепцій або просто нові терміни, які виникають у зв'язку з розвитком технологій, культури, науки та інших сфер. У сучасній медичній літературі можна зустріти неологізми, які відображають нові технології, нових класифікацій захворювань. У науково-популярній літературі вони служать не лише для виконання функції термінологічної точності, а й для спрощення розуміння складних концепцій для широкого загалу, роблять текст більш цікавим для сприйняття. Приклади авторських неологізмів: *undulant fever* – хвилеподібна лихоманка, *flu might be a filter-passer* - грип може бути фільтропрохідним мікробом [73; 74]. Вони відображають активну динаміку медичної науки та створюють базу для подальших досліджень і розвитку нових методів діагностики та лікування захворювань. Таким чином, неологізми стають не лише частиною медичного дискурсу, але й свідченням постійного прогресу у сфері медицини.

Лексико-семантична складова дискурсу є важливою для розуміння та аналізу текстів на різних рівнях мовленнєвої системи, оскільки вона визначає, як мовні одиниці сприймаються та взаємодіють у конкретному вираженні. У контексті лексико-семантичної складової дискурсу варто також згадати про синтагматику та парадигматику. Синтагматика вивчає взаємодію між словами

та фразами в мовному контексті. Ця концепція зосереджена на способі, яким одиниці мови (слова, фрази) комбінуються та утворюють структури, які несуть певний семантичний зміст. Парадигматика є іншим важливим аспектом, що вивчає взаємозв'язки між словами на основі їхніх семантичних, граматичних або фонетичних характеристик, описує можливі альтернативи для конкретного мовного елемента та їхній вплив на смислове значення вислову. У контексті перекладу, синтагматика та парадигматика відіграють ключову роль у забезпеченні точного та ефективного відтворення смислу та інтенції вихідного тексту. Не менш важливим аспектом є лексична когерентність, оскільки відображає ступінь узгодженості та зв'язності лексичних одиниць в тексті. Вона може виявлятися через використання семантично близьких слів, синонімів або антонімів, що допомагають уникнути повторень та забезпечують різноманіття в мовленні, мовні засоби, які створюють логічні або послідовні зв'язки між різними частинами тексту (причинно-наслідкові, порівняльні, контрастні тощо). Цей аспект визначається наявністю спільних семантичних полярностей та концептуальних зв'язків між словами і фразами у мовленні.

2.4. Методи адаптації медичних термінів у науково-популярних текстах

Адаптація у перекладі полягає в тому, щоб пристосувати текст під очікування та культурні особливості читачів цільової мови. У цьому типі перекладу враховується, що читачі мають певні уявлення та очікування від тексту, тому важливо забезпечити їхнє зрозуміння та прийняття тексту. Адаптивний переклад спрямований на використання мовних та культурних зразків, що характерні для аудиторії, і на активне пристосування тексту для зручності сприйняття. Він не виключає традиційний репродуктивний переклад, але доповнює його, створюючи адаптивні тексти, які активно враховують потреби та очікування аудиторії, а також мають виразну прагматичну спрямованість [12, с.5] Адаптація може включати ряд змін, від розшифрування або пояснення культурних або історичних аспектів, до змін у виборі слів або структури речення з метою забезпечення кращого розуміння та сприйняття

тексту цільовою аудиторією. Наприклад, у літературному перекладі може виникнути необхідність адаптувати метафори, алегорії або культурні аспекти, щоб вони були більш зрозумілі для читачів іншої культури.

При перекладі тексту існують різні види адаптації, які використовуються залежно від конкретного контексту, мети та аудиторії перекладу. Культурна адаптація використовується для пристосування тексту до особливостей, традицій та менталітету цільової аудиторії. Висвітлення інформації між представниками різних культур потребує використання відповідних засобів та джерел, які враховують контекст часу, ефективність передачі інформації [9, с. 212] та лексико-семантичні особливості. [59, с. 63]. Можна застосовувати заміну культурно-специфічних аспектів на більш зрозумілі еквівалентні, наприклад *a cornucopia of diseases* - *букет хвороб* [73; 74]. Лінгвістична адаптація забезпечує краще розуміння та сприйняття тексту і може включати трансформації структури речень, використання більш зрозумілих слів або зменшення складності мовлення, наприклад *abroviruses (short for arthropod-borne viruses)* - *арбовіруси (скорочення від arthropod-borne viruses)* [73; 74]. Стилїстична адаптація спрямована на зміну стилїстичних характеристик тексту для відповідності стилїстичним вимогам цільової аудиторії. Наприклад, текст може бути адаптований для дорослих читачів або для дітей, для академічного аудиторії або для широкого кола читачів, наприклад *the Spanish flu* – *іспанка* [73; 74]. Технічна адаптація передбачає зміни у форматі або технічних характеристиках тексту з метою його кращого відтворення або розповсюдження в новому контексті. Наприклад, адаптація тексту під різні медіаформати, такі як книга, веб-сторінка, аудіокнига, фільмовий сценарій тощо.

Адаптація медичних термінів у науково-популярних текстах є важливою для забезпечення зрозумілості та доступності інформації широкому колу читачів. Деякі методи адаптації медичних термінів у таких текстах включають пояснення та визначення, наприклад *SARS—short for Severe Acute Respiratory Syndrome* - *ТГРС — тяжкий гострий респіраторний синдромом* [73; 74]. У

науково-популярних текстах терміни часто пояснюються або визначаються з допомогою простіших термінів чи їх розмовних варіантів для полегшення їх розуміння, наприклад *tularemia — dubbed the first American disease - туляремія — перша американська хвороба* [73; 74]. Також медичні терміни можуть бути адаптовані через використання аналогій або порівнянь з відомими речами або процесами. Наприклад, *avian influenza, known as H5N1 - пташиний грип, відомий як H5N1* [73; 74]. У науково-популярних текстах можуть уникати використання складних медичних термінів або фахового жаргону, замість цього використовуючи більш зрозумілі та доступні вирази, наприклад *timps – свинка (епідемічний паротит)* [73; 74]. Графіки, діаграми та ілюстрації можуть бути використані для візуального роз'яснення медичних термінів та концепцій, що робить інформацію більш доступною та зрозумілою для читачів, а поділ тексту на розділи та підзаголовки дозволяє організувати інформацію про медичні терміни у більш зрозумілу та логічну структуру. Ці методи сприяють адаптації медичних термінів у науково-популярних текстах, що дозволяє зробити медичну інформацію більш доступною та зрозумілою для широкого кола читачів.

Висновки до Розділу 2

У ході вивчення медичної термінології та порівняння оригіналу з перекладом у науково-популярному контексті виявлено, що категоризація та лінгвістичні засоби вираження медичних термінів мають велике значення для забезпечення точності та зрозумілості тексту. Аналіз лексико-семантичної складової дискурсу показав, що важливо враховувати контекст та специфіку аудиторії при виборі лексичних одиниць та їхньому перекладі. Методи

адаптації медичних термінів у науково-популярних текстах вказують на необхідність пристосування тексту до потреб та очікувань читачів, з метою забезпечення кращого розуміння та прийняття інформації. Таким чином, вивчення та аналіз медичної термінології у контексті перекладу відображає важливі аспекти міжкультурного комунікативного обміну та підкреслює значення точності та доступності мовленнєвого висловлення у науковому та популярному дискурсі.

Терміновживання в науково-популярному контексті може мати як конвергентні, так і дивергентні аспекти. Конвергентні аспекти полягають у тому, що наукова інформація та популярні наукові висновки можуть зближатися. Це може статися, наприклад, коли наукові відкриття стають доступнішими для широкої аудиторії через популяризацію в мас-медіа або науково-популярних виданнях. Якщо висновки наукових досліджень точно та зрозуміло передаються широкій публіці, це може сприяти зростанню загального рівня освіченості та наукової грамотності. Дивергентні аспекти включають можливість спотворення наукової інформації або зведення наукових даних до простих загальних висновків без урахування їх складності та контексту. Це може призвести до поширення міфів, неправильних інтерпретацій або навіть дезінформації серед громадськості. Наприклад, спрощення складних наукових понять або використання загальноприйнятих, але неправильних уявлень може призвести до спотворення суті наукової інформації.

Отже, ефективне терміновживання в науково-популярному контексті потребує уваги до точності, контекстуалізації та збалансованості у передачі наукової інформації.

РОЗДІЛ 3. ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОМПОНЕНТІВ ДИСКУРСУ МЕДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Мова медицини, яка є однією з найдавніших сфер людської діяльності, привертає увагу лінгвістів з різних часів. Зараз ми маємо достатньо детальне

розуміння того, як утворюється й розвивається медична термінологія, вивчені особливості лексики та семантики медичних термінів, описані функціональні особливості медичного тексту, запропоновані різні типи терміносистем у медицині та визначені методики її вивчення [28, с. 143]. Все більше уваги приділяється аналізу тексту як складного засобу комунікації і важливим принципом сучасної наукової парадигми є експансіонізм. Мовознавці активно аналізують професійні термінології, когнітивні схеми, які враховують соціальні, культурні та національно-етнічні особливості комунікантів, а також їхні мовленнєві уподобання [60, с. 256]. Наукове підґрунтя медичного дискурсу активно вивчається, зокрема його термінологічний аспект, а також походження медичної термінології [31; 36]. У вивченні медичного дискурсу С. В. Вострова [8], В. Я. Юкало [61] використовували комунікативний підхід, а ґрунтовне дослідження комунікативно-прагматичної природи медичного дискурсу належить Н.П. Литвиненко [29]. Етимологія є ключовим джерелом для розуміння формування лексичного складу мови, оскільки вивчає походження слів [24] за допомогою історичного підходу [48, с. 65]. Це дослідження дозволяє отримати уявлення про життя та мислення людей та допомагає реконструювати соціально-економічний контекст і природні умови, в яких формувалася мова [37].

Латинський період розвитку медичної термінології свого роду є послідовником грецького, зберігаючи та розширюючи спадок попереднього періоду. Латинська мова, відтворюючи базові принципи формування і вжитку давньогрецької термінології, створює нові поняття та сприяє подальшому розвитку медичних наук. Цей період є часом створення нових понять медичної термінологічної номенклатури, який зумовлюється пануванням латинської мови та використанням накопичених лінгвістичних досягнень грецьких медичних вчених. Таким чином, об'єднання грецького та латинського періодів у медичній термінології втілює продовження розвитку медичної науки та мови [41, с. 69]. Сучасні медичні терміни відображають складну динаміку

термінотворення, де греко-латинські корені залишаються ключовими, але попри це, процеси запозичення відбуваються і з сучасних мов [15; 16, с.42].

Внаслідок торгово-економічних зв'язків між східними слов'янами і Грецією, її колоніями на Чорноморському узбережжі відбулося запозичення слів грецького походження. У XV–XVII століттях цей процес активізувався, оскільки грецька мова стала обов'язковим предметом навчання у школах. Запозичення з грецької мови до української відбувалося головним чином через інші європейські мови, такі як німецька, польська та французька. Ці запозичення, які в основному стосуються наукових термінів, призвели до збагачення української мовної спадщини грецькими лексичними елементами, такими як: *анемія, бактерія, діабет, мікроб* і т. д.

У період від X до XI століть латинізми потрапляли до мов східних слов'ян, переважно через німецьку мову. Однак найбільший приплив латинських запозичень в українську мову відбувся впродовж XV–XVI століть. Цей період відзначився тим, що латинська мова стала важливою складовою міжнародного фонду європейських мов та використовувалася як мова науки та освіти, зокрема, у навчальних закладах України. Терміни, що позначали біологічні утворення та частини організму, стали прикладами латинських запозичень, що увійшли до української мови цього періоду [2, с. 6-8].

Цікавим фактом є те, що деякі медичні терміни мають міфологічне походження, проте вони не походять безпосередньо з античності, а скоріше є наслідком культури античності в епоху Відродження. У цей період особливо цінувалась антична медицина, а легендарні персонажі та міфічні створіння стали джерелом натхнення для медичних термінів. Наприклад, міф про Атланта, який підтримував небо на своїх плечах, вплинув на найменування першого шийного хребця, що підтримує голову, а також на архітектурні елементи, які також отримали назву *атланти*. Аналогічно, у медицині зберігається термін *Ахіллове сухожилля (Tendo Achillis)*, який походить від імені

героя Троянської війни, Ахілла. Також відома *Ахіллесова п'ята*, яка стала символом вразливості. Згідно з міфом, мати занурювала Ахілла в річку Стікс, щоб зробити його безсмертним. Однак, саме п'ята Ахілла стала місцем, куди влучила стріла Паріса. Хоча багато системних термінів можуть замінити міфологічні назви, їх похідні часто залишаються в медичній термінології, як наприклад *ахіллотомія* чи *ахіллотенoplastика* [2, с. 9-11].

В анатомічній термінології зустрічається поняття *membrana arachnoidea* – *павутиноподібна перетинка, оболонка*. Історія Арахни, майстрині в ткацтві килимів, яка була перетворена богинею Афіною на павука через свій гордий характер, відіграла свою роль у виникненні цього терміну. Афіна покарала Арахну, змушуючи її ткати павутиння, яке стало символом *membrana arachnoidea* [2, с. 9-11].

Ще один приклад міфологічного впливу в анатомічній термінології – *Caput Medusae*, що означає *голова Медузи*. Це назва розширених підшкірних вен навколо пупка. Медуза у давньогрецькій міфології була зображена з зміями замість волосся, і це образ надихнув медика на створення терміну [2, с. 9-11].

Cornu Ammonis або *rig Аммона* походить від імені давньоєгипетського божества Амона Ра, яке зображалося у вигляді старого чоловіка з баранячими рогами і було ототожнене греками з Зевсом. Болонський медик Дж. Аранцій запровадив цей термін у медичну термінологію для позначення валу бокового шлуночка мозку. Незважаючи на те, що термін *гіпокамп* тепер використовується як сучасна назва цієї структури, він також походить від міфології, описуючи морського коника з передньою частиною тіла, як у коня, і задньою, схожою на риб'ячий хвіст [2, с. 9-11].

Цікаву та давню історію етимології має термін *syphilis - сифіліс* [73; 74]. Він походить від імені грецького селянина Сіфіла, який, за легендою, був першим постраждалим від цієї хвороби. В історичних джерелах говориться, що Сіфілус вчинив образу на бога Аполлона, за що був покараний самим богом,

хворобою, яка отримала його ім'я. Історія про Сіфіла є міфологічною, але термін "сифіліс" вперше з'явився в медичній літературі в середині XVI століття. З того часу ця хвороба, яка викликається бактерією *Treponema pallidum*, стала відомою як сифіліс.

Термін *cancer* – *рак* [73; 74] походить від латинського слова "cancer", що буквально означає "рак". У римській міфології Каркінс, який також називався Каркінусом, був великим раком, який боровся на боці Геракла в битві проти Лернаської гідри. Ця міфологічна історія мала великий вплив на формування терміну "cancer" у медичній термінології. З часом термін став використовуватися для позначення набряклості або пухлин. Таким чином, етимологія терміну "рак" відображає не лише його медичну сутність, а й його культурні корені та міфологічне походження.

Також міфологічне значення має слово *аміак*, яке походить від запаху стаєнь верблюдів, що перебували біля знаменитого храму Аммона в оазисі Лівійської пустелі. І навіть у слові *летаргія*, яке означає *летаргічний сон*, міститься посилення на міфологію - ріку у царстві мертвих, через ковток води якої померлі забували про своє земне життя [2, с. 9-11].

Багато термінів у медичній термінології мають своє походження з міфології і пов'язані з грецькими словами, проте з плином часу вони стають частиною загальноприйнятої медичної лексики, і їх образність поступово згасає. Наприклад, терміни *психологія*, *психічний*, *психотерапія* в сучасному сприйнятті вже мало пов'язані з міфологічним контекстом і сприймаються нейтрально, як наукові терміни, що стосуються психічного здоров'я та поведінки людини. Також інші терміни, такі як *гігієна*, *психіатрія*, *мікрофлора*, *танатологія* і подібні, втратили свою міфологічну образність і тепер використовуються для позначення реальних об'єктів та концепцій у медичній науці без прив'язки до міфологічних асоціацій [2, с. 9-11]. Таким чином, міфологічні історії стали не лише джерелом натхнення для мистецтва та

літератури, але й вплинули на медичну термінологію, надаючи анатомічним структурам та медичним поняттям нові назви, які допомагають у розумінні їх функцій та характеристик.

Етимологічний аналіз значною мірою допомагає виокремити специфіку формування медичного дискурсу та прослідкувати процеси творення слів. Медичний дискурс сягає своїх початків з давніх часів і весь час поповнювався, тому походження терміносистем є надзвичайно багатограним і формувалася як від слів латинського/грецького походження, міфологічних джерел та з сучасних тенденцій.

3.1. Етимологічна специфіка медичних термінів у оригіналі та перекладі

Медична термінологія суттєво відрізняється від загальнонавчальної мови, оскільки включає унікальні терміни, які є стандартними одиницями в медичному вживанні [32, с. 69] та характеризується відповідністю спеціалізованим концепціям і логічністю [55]. Близько 60% нових слів у медичній термінології – це складні терміни, які формуються шляхом дериваційних процесів з використанням термінотвірних засобів, що мають грецьке або латинське походження, тоді як інші 40% – це неологізми [68].

Медична термінологія постійно розширюється за рахунок різних методів, таких як морфологічний, синтаксичний, семантичний та словоскладання. Цей процес формування нових термінів в медицині є систематичним та контрольованим, оскільки він пов'язаний з постійним розвитком науки та потребами спеціалізованої галузі. Таке розширення термінології забезпечує точність та однозначність у комунікації між медичними фахівцями та допомагає у збагаченні мови наукового спілкування [32, с. 70].

Семантичний спосіб термінотворення охоплює перехід термінів з інших наук, запозичення з інших мов, термінологізацію загальнонавчального значення слова, а також метафоричні та метонімічні переноси. У мові найбільш помітні

лексичні та семантичні зміни. Семантичні зміни можуть відбуватись з різних причин, включаючи лінгвістичні, історичні та соціальні чинники. Крім того, вплив інших мов і діалектів також може призводити до семантичних змін. Один із видів таких змін - генералізація або розширення значення слова, коли семантичний обсяг слова збільшується впродовж історичного розвитку [32, с. 70] Розглянемо наступні приклади: *antigenic drift* - *антигенний дрейф*, *antigenic shift* - *антигенний зсув* [73; 74]. У даному випадку лексеми *drift* - *дрейф* та *shift* - *зсув* піддалися генералізації, оскільки їх значення розширилось до використання у медичному дискурсі.

Протилежним до процесу генералізації є конкретизація або звуження значення терміна. Це означає зменшення семантичного обсягу поняття в процесі його історичного розвитку або в контексті мовного вживання. В результаті цього процесу термін отримує більш точне і обмежене значення, що відображає специфічні аспекти його використання [32, с. 70]. Наприклад, *orthomyxoviridae* – *ортоміксовіруси*, *phagocytes* – *фагоцити*, *psittacosis* – *пситтакоз* [73; 74]. Конкретизація є часто застосовуваним методом перекладу слів загального значення [51, с. 20].

Метафоричне перенесення значень є одним із продуктивних семантичних способів утворення термінів у медичній термінології. Метафора полягає у перенесенні значення за подібністю зовнішніх або внутрішніх характеристик, а також функцій позначуваного поняття. Основна мета термінів, утворених метафоричним переносом, полягає у номінації нових предметів, процесів або явищ. Варто зауважити, що різні галузі медицини використовують різні принципи метафоризації. Наприклад, у анатомічній термінології метафоричне перенесення значень здійснюється на основі зовнішніх ознак об'єкта, таких як його форма, розмір та положення в просторі (*pyramid of medulla oblongata* – піраміда довгастого мозку). [32, с. 70] Також можемо розглянути приклади, коли за основу слугують властивості об'єкта: *virus filtrants* — *filter-passing viruses* - *virus filtrants* — *фільтропрохідними вірусами*, *CD8 killer cells* - *CD8* —

клітинам-вбивцям [73; 74]. Перевага використання метафоричного перенесення в анатомічній термінології пояснюється декількома факторами, включаючи закарбовування об'єкта у пам'яті та швидкість розпізнавання анатомічних структур у практичній діяльності. У терапевтичній термінології спостерігається переважання перенесень, що відображають різні відчуття. Це обумовлено основними методами дослідження в терапії, де важливі акустичні, тактильні та зорові враження лікаря: *heart murmur* – серцевий шум [32, с. 70], *undulant fever* – хвилеподібна лихоманка, *a rotten headache* - зв'язаний головний біль [73; 74].

Метафоризація ґрунтується на порівнянні або аналогії між незалежними предметами чи явищами, тоді як процес метонімії полягає у перенесенні значення на основі просторової або причинної суміжності понять. Метафоризація, яка базується на порівняннях, частіше застосовується у конкретній лексиці, тоді як метонімічне перенесення, що звужує значення, переважно спостерігається у абстрактній лексиці. У медичній термінології англійської мови, метафоризація є більш продуктивною, ніж метонімізація. Наприклад, *butter teeth* вказує на два верхніх середніх різці, а *hay fever* - на сінну лихоманку [32, с. 70-71], або ж *sleeping sickness* - сонна хвороба, *parrot fever* - папузна лихоманка [73; 74].

Формування медичної термінології відбувається також шляхом найменувань на честь певних людей, місць спалаху епідемії, симптомів хвороби та носіїв розповсюдження. Цей процес відображає не лише історичний контекст та науковий внесок в медицину, але й допомагає стандартизувати термінологію для полегшення спілкування між медичними фахівцями по всьому світу. Назви, що походять від імен вчених, лікарів та інших визначних осіб у галузі медицини, часто використовуються на позначення хвороб, методів лікування та патологічних станів. Такі терміни можуть виникати внаслідок великих досягнень у розвитку медичних наук або просто визначення вкладу в діагностику або лікування конкретних хвороб. Приклади епонімів: *Guillain-Barré syndrome* - синдром Гілена — Барре, *Pfeiffer's bacillus* - бацила Пфайффера, *a Lassa Fever* - лихоманки Ласса, *viruses, such as Lassa and*

Marburg - вірусів Ласса та Марбург, *Kaposi's sarcoma (KS)* - саркома Капоші, *Epstein-Barr virus* - вірусу Епштейна — Барр [73; 74].

Місця, де спостерігалися великі спалахи певних захворювань, також можуть стати відомими через запровадження медичної термінології. Це допомагає не лише ідентифікувати конкретні епідеміологічні зони, але і привертає увагу до проблеми та необхідності контролю та запобігання поширенню хвороби. Наприклад: *Spanish flu* – іспанський грип, *Philly Killer* – філадельфійський вбивця (*Legionella pneumophila*), *Texas Cattle Fever* – бабезіоз, азійський грип - *Asian flu*, гонконзький грип - *Hong Kong flu*, *Rocky Mountain spotted fever* - плямистої лихоманки Скелястих гір, *Pontiac Fever* - понтіакська гарячка, *Fort Bragg fever* - гарячка у Форт-Брегу, *Japanese encephalitis* - японський енцефаліт [73; 74].

Симптоми, які супроводжують певні хвороби, також можуть стати фактором для назви захворювання. Наприклад, іноді назва хвороби відображає її характерні симптоми або клінічні прояви: *sleeping sickness* - сонної хвороби, *visna, a slow disease of sheep* - спалах меді-вісна — повільної хвороби овець, *Bovine Spongiform Encephalopathy (BSE), also known as mad cow disease* - губчастоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби (ГЕВРХ), також відомої як коров'ячий сказ, *Black Death* - чорна смерть, *pneumonic plague* - легенева чума *ekkil [pneumonic plague]* – левба [легеневоа чума], *bubonic plague, known as septicemic plague* - бубонної чуми, відомій як септична чума, *staggers, as the disease was known* - хитачка, як називали цю хворобу (*epizootic - epizootia*), *purulent bronchitis* - гнійний бронхіт, *yellow fever* - жовта лихоманка [73; 74].

Назва хвороби може відображати не лише клінічні ознаки, але й її збудника або метод передачі. Такі назви допомагають ідентифікувати хворобу та встановити зв'язок між конкретною патологією та її причиною, наприклад *parrot fever* - папужна лихоманка [73; 74]. Також назви, пов'язані з носіями розповсюдження хвороб, можуть створюватися для підкреслення ключових факторів, які впливають на поширення захворювань. Наприклад: *gay plague* -

гомосексуальна чума, *Legionnaires' disease* - хвороба легіонерів [73; 74]. У медичній сфері, де важливо розуміти поширення захворювань та їхні наслідки для суспільства, використовуються багато специфічних термінів. У свою чергу, розуміння етимології цих термінів може допомогти краще розуміти їх значення та причини вжитку саме таких лексем.

3.2 Зіставне перекладацьке дослідження етимології епідеміологічної лексики

Шляхом суцільної вибірки з тексту було виділено та проаналізовано 18 епідеміологічних термінів з точки зору їх етимології. Ключові терміни англomовного епідеміологічного дискурсу є цікавим аспектом для вивчення, оскільки надають нові перспективи для розуміння загальноживаних слів, специфіку формування яких можна зрозуміти завдяки більш детальному аналізу. Назви хвороб можуть бути дуже інформативними, відображаючи основні аспекти хвороби, такі як її епідеміологія, симптоми, збудник та інші характеристики. Це не лише полегшує діагностику та лікування, але й сприяє вивченню хвороб та розумінню їхньої природи. Враховуючи розмаїття факторів, які можуть бути використані для формування медичної термінології, важливо зберігати системність та об'єктивність у процесі назв. Це допомагає уникнути розбіжностей та сприяє ефективному обміну інформацією в галузі медицини.

Термін *cyanosis* – *ціаноз* [73; 74] походить від грецького слова, що означає "синій" або "темно-блакитний" [64]. Цей медичний термін використовується для опису стану, коли шкіра та слизові оболонки людини набувають синюватого відтінку через недостатнє оксигенування крові. Згадку про характерний колір ми прослідковуємо і у цитаті: «*British Army medical officers, many, like Welch and Vaughan, experienced civilian physicians and pathologists who had taken military commissions at the outset of war, were similarly impressed by these cyanotic cases and, struck by the resemblance with the cyanoses*

seen at Etaples and Aldershot in the winter of 1917, commissioned an artist from the Royal Academy to paint patients in the last throes of illness. The artist labeled the final stage "heliotrope cyanosis" after the deep blue flowers of the same name» - «Офіцери-медики британської армії (багато з яких, подібно до Уелча і Вона, були досвідченими цивільними лікарями і патологами, які з початком війни вирішили піти на військову службу) так само чудувалися цими випадками ціанозу і, вражені їхньою подібністю до випадків, що спостерігалися в Етаплі та Олдершоті взимку 1917 року, замовили художнику з Королівської академії декілька портретів пацієнтів на останніх стадіях хвороби. Художник назвав цю останню стадію «геліотропний ціаноз» — за назвою темно-синіх квітів, що їх так любляють вирощувати англійські садоводи» [73; 74].

Термін *psittacosis* – *пситтакоз* [73; 74] походить від грецького слова, що означає "папуга" [64]. Це інфекційне захворювання також відоме як "папугова лихоманка". Термін "пситтакоз" був введений у медичну термінологію у 19 столітті після вивчення хвороби, яка поширювалася серед папуг та інших птахів. Виявилося, що це захворювання може передаватися людині через вдихання пилу або рідин, які містять частки фекалій і виділення папуг. Хоча зараз папугова лихоманка стала рідкістю завдяки покращенню умов утримання птахів та введенню вакцинаційних програм, термін "пситтакоз" залишився використовуваним для позначення цього захворювання як у клінічних, так і у наукових контекстах [73; 74]. Причино-наслідкові зв'язки назви з носієм захворювання ми можемо прослідкувати і у тексті: *«By the time Goddard came to learn of the outbreaks, the connection between psittacosis and Brazilian parrots was well known in Argentina and the authorities had outlawed the trade» - «Станом на той час, коли про ці спалахи дізнався Годдард, зв'язок між пситтакозом і бразильськими папугами був уже добре відомий в Аргентині, влада якої заборонила торгівлю папугами» [73; 74].*

Термін *poliomyelitis* – *поліомієліт* [73; 74] має грецьке та латинське походження. "Поліо" (*polio*) в перекладі з грецької означає "сірий" або "багато",

а "мієлос" (myelos) - "мозковий мозок". "Ітис" (itis) в латині означає "запалення". Таким чином, поліомієліт дослівно перекладається як "запалення сірого мозку", що відображає основну природу цієї інфекційної хвороби, яка вражає спинний мозок і може призводити до паралічу [64]. Розглянемо приклад прояву хвороби з матеріалів тексту: «*Quarantines were something new and unprecedented for influenza—before the war, flu had not even been a notifiable disease—and New Yorkers could not help but be reminded of the polio epidemic two years earlier. Then, officials had gone door-to-door rounding up children with symptoms of “infantile paralysis,” spreading terror in neighborhoods like Brooklyn where recent Italian immigrants were suspected of harboring the disease*» - «Карантини були чимось новим і для групи безпрецедентним — до війни грип навіть не був хворобою, про випадки якої треба було повідомляти органам охорони здоров'я, — і нью-йоркці не могли не згадати епідемію поліомієліту, яка трапилася за два роки до того. Тоді чиновники ходили від дверей до дверей, забираючи дітей з симптомами «дитячого паралічу» і сіючи страх у таких районах, як Бруклін, де мешкало багато нещодавно прибулих іммігрантів з Італії, яких підозрювали у носійстві хвороби» [73; 74].

Термін *bronchitis* – *бронхіт* [73; 74] має грецьке походження. Він походить від складових, що означають "бронх" або "трубка для дихання", та суфікса "-itis", що вказує на запалення. Таким чином, дослівно перекладається як "запалення бронхів". Це захворювання включає в себе запалення слизової оболонки бронхів, що може бути спричинене інфекцією, хімічними речовинами або іншими подразниками. Термін "бронхіт" вживається для позначення як гострого, так і хронічного запалення бронхів. Гострий бронхіт часто є результатом вірусної інфекції, такої як грип або респіраторно-синцитіальний вірус (RSV), тоді як хронічний бронхіт може бути пов'язаний з курінням, забрудненим повітрям або іншими факторами ризику [64]. Зв'язок захворювання з симптомами запалення дихальних шляхів описано у тексті: «*Labeled “purulent bronchitis” for want of a better term, the disease had broken out*

at Etaples in the bitterly cold winter of 1917, and by February 156 soldiers were dead. The initial stages resembled ordinary lobar pneumonia—a high fever and the expectoration of blood-streaked sputum. But these symptoms soon gave way to a racing pulse accompanied by the discharge of thick pale yellow dollops of pus, suggesting bronchitis. In half these cases death from “lung block” followed soon after». – «За браком кращого терміна названа «гнійним бронхітом», ця хвороба здійняла голову в Етаплі у морозну зиму 1917 року, і станом на лютий померло вже 156 солдатів. Початкова стадія була схожа на звичайну часткову пневмонію: висока температура та кровохаркання. Але ці симптоми швидко змінювалися різким пришвидшенням серцебиття, яке супроводжувалося виділенням густого блідо-жовтого гною, що вказувало на бронхіт. У половині цих випадків відтак дуже швидко наставала смерть від консолідації легень» [73; 74].

Термін *meningitis* – *менінгіт* [73; 74] має грецьке походження. Він складається зі слів що означають "оболонка" або "плівка", і суфікс "-itis", що вказує на запалення. Таким чином, менінгіт перекладається як "запалення оболонок". У медичному контексті це відноситься до запалення оболонок, що оточують мозок та спинний мозок, відомих як мозкові оболонки або менінгес [64]. Симптоматику захворювання, яка відповідає етимології назви описано у тексті: «*Then, on September 7, a soldier from Company B, 42nd infantry, was admitted to the base hospital with “epidemic meningitis.” In fact, his symptoms—runny nose, sore throat, and inflammation of the nasal passages—were consistent with influenza, and when the following day twelve more men from the same company fell ill with similar symptoms, doctors had no hesitation in labeling it a “mild” form of Spanish influenza. It would not remain mild for long*» - «Відтак 7 вересня один солдат з роти «В» 42-ї піхотної дивізії потрапив до госпіталю бази з «епідемічним менінгітом». Власне, його симптоми — нежить, дертя в горлі та запалення носоглотки — відповідали клінічній картині грипу, і коли наступного дня ще дванадцятьеро солдатів з тієї ж роти захворіли зі схожою

симптоматикою, лікарі без вагань назвали це «м'якою» формою іспанського грипу. Але м'якою ця хвороба залишалася недовго» [73; 74].

Термін *influenza – грип* [73; 74] має італійське походження. Він походить від фрази "influenza di freddo", що буквально означає "вплив холоду". У середньовіччі в Італії цей термін використовувався для позначення захворювання, яке, за їхніми віруваннями, було спричинене змінами погоди або "впливом холоду". Сам термін "грип" вперше з'явився у літературі у XVI столітті у Італії. З того часу він став загальноживаним терміном для позначення гострого респіраторного захворювання, яке спричинене вірусом грипу. Слово "грип" поступово перейшло до інших європейських мов, включаючи англійську, французьку та інші. В сучасній медичній термінології термін використовується для позначення гострого респіраторного захворювання, яке характеризується лихоманкою, м'язовими болями, кашлем, нежитью та іншими симптомами. Термін "flu" є скороченням від слова "influenza". "Flu" став популярним способом скорочення терміну "influenza" у багатьох англійськомовних країнах [64]. Звісно, холод не основна причина виникнення грипу, проте через те, що він є вагомим фактором для тривалості періоду аерозольної життєздатності бактерій, епідемії часто траплялись в холодні пори року, наприклад: *«The result was that when in December 2002, ducks, geese, flamingos, swans, egrets, and herons suddenly started dying in two popular Hong Kong parks, and soon after Peiris began hearing rumors of an unusual respiratory outbreak in Guangzhou, he naturally assumed that bird flu had returned in a more virulent form»* - «Відтак коли в грудні 2002 року у двох популярних гонконзьких парках раптом почали вмирати качки, гуси, фламінго, лебеді та чаплі, а до Пейріса перед тим дійшли чутки про спалах незвичної респіраторної хвороби в Гуанчжоу, цілком природно, він запідозрив, що пташиний грип повернувся у більш вірулентній формі» [73; 74].

Термін *infection – інфекція* [73; 74] має латинське походження. Він походить від латинського слова, що означає "зараження" або "запалення".

Утворено від кореня "inficere", що складається з префікса "in-" (в) і слова "facere" (робити). Таким чином, буквально "інфекція" перекладається як "внесення в" або "робити внутрішнім". У медичному контексті "інфекція" відноситься до процесу введення та розмноження патогенних мікроорганізмів, таких як бактерії, віруси, грибки або паразити, у тілі організму. Він може призводити до розвитку захворювання. Термін використовується для опису різних видів зараження, включаючи бактеріальні, вірусні, грибкові та паразитарні захворювання. Це одне з ключових понять у медичній термінології, оскільки інфекції можуть мати серйозні наслідки для здоров'я та вимагають адекватного лікування [64]. Розглянемо приклад проявів легневих інфекцій: *«Typically, such infections begin as an inflammation of the alveoli, the microscopic sacs that absorb oxygen in the lungs. As the bacteria invade the alveoli, they are pursued by leukocytes and other immune cells, as well as fluids containing proteins and enzymes. As the air sacs fill they become “consolidated” with material, making it harder for them to transfer oxygen to the blood»* - «Зазвичай такі інфекції починаються із запалення альвеол — мікроскопічних міхурців у легенях, що поглинають кисень. Бактерії вдираються до альвеол, а за ними женуться лейкоцити та інші імунні клітини; також організм надсилає услід рідину, яка містить білки та ензими. Міхурці, заповнюючись, зазнають «консолідації» від усього цього матеріалу, і їм стає важче передавати кисень до крові» [73; 74].

Термін *plague* – чума [73; 74] має давню історію та досить складне етимологічне коріння. Він походить від середньоанглійського слова "plage", що означає "небезпеку" або "пригнічення". Саме це слово у свою чергу походить від старофранцузького "plague", яке також мало значення "небезпеки" або "біди". У середньовіччі цей термін став вживатися для позначення епідемії чуми, яка була однією з найжахливіших і масштабних хворобних вибухів у Європі. Чума, викликана бактерією *Yersinia pestis*, принесла смерть мільйонам людей у різних історичних періодах. Таким чином, термін "plague" став синонімом для трагічних епідемій або катастрофічних подій в більш широкому

змісті. В сучасному вжитку він може використовуватися для позначення будь-якої серйозної епідемії або масової катастрофи [64]. Масштаби прояву захворювання, що безпосередньо повпливало на етимологію назви, можемо зрозуміти з цитати: *«Pasteurella pestis, or Yersinia pestis to give the bacillus its proper name, is one of the deadliest pathogens known to man. Named for the Swiss bacteriologist, Alexandre Yersin, who isolated the microbe during the third plague pandemic in Hong Kong in 1894, Y. pestis is conservatively thought to have been responsible for 100 million deaths throughout history, perhaps as many as 200 million. Yet for all the horror evoked by the word plague, human infections are only incidental events in the life cycle of the parasite»* - *«Pasteurella pestis, або, якщо називати її правильно, Yersinia pestis, є одним з найсмертоносніших патогенів, відомих людству. Названа так за ім'ям французького бактеріолога Александра Єрсена, який ізолював цей мікроб 1894 року під час гонконзького спалаху третьої чумної пандемії, Y. pestis, за консервативними підрахунками, спричинила за всю історію людства 100 мільйонів смертей, а можливо, й до 200 мільйонів. Втім, хай який жах зазвичай викликає слово «чума», інфікування людей є лише випадковою подією в життєвому циклі цього паразита»* [73; 74].

Термін *rabies* – сказ [73; 74] має латинське походження. Він походить від слова "rabies", що означає "божевільність" або "подих". У свою чергу, це слово походить від латинського "rabere", що означає "бути божевільним" або "бути сверблячим"[64]. Сказ є вірусним захворюванням, яке викликає вірус сказу і відомий своїми нейрологічними проявами, такі як агресія, збудження, страх перед водою (гідрофобія) та інші, тому за симптоматикою має схожість з куру, оскільки обидва впливають на центральну нервову систему: *«A neurodegenerative disorder, kuru produces a steady deterioration of brain tissue similar to Bovine Spongiform Encephalopathy (BSE), also known as “mad cow disease” (rabies). Like BSE, kuru is thought to be due to the transmission of an infectious protein called a prion. The difference is that whereas BSE is caused by eating food contaminated with prions from the brains and spinal cords of infected*

cattle, kuru most likely resulted from funerary cannibalism practices in which the Fore consumed the brains of dead relatives» - «Куру є нейродегенеративним захворюванням, у ході якого відбувається стабільна деградація тканин мозку, схожа на перебіг губчастоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби (ГЕВРХ), також відомої як коров'ячий сказ. Подібно до ГЕВРХ (коров'ячого сказу), куру, як вважається, є наслідком зараження білком аномальної структури, так званим пріоном. Різниця у тому, що інфікування ГЕВРХ відбувається через споживання їжі, зараженої пріонами з головного і кісткового мозку хворої худоби, тоді як куру, найімовірніше, поширювалася через прак-тику поховального канібалізму, в рамках якої форе з'їдали мозок померлих родичів» [73; 74].

Термін *fever* – *гарячка* [73; 74] має латинське походження. Він походить від латинського слова "febris", що означає "лихоманка" або "гарячка". Походження слова "febris" не зовсім визначено, проте відомо, що воно використовувалося в латинській мові для позначення стану підвищеної температури тіла. У медичному контексті "fever" використовується для позначення підвищення температури тіла, що є реакцією організму на інфекційний або запальний процес. Гарячка може бути симптомом різних захворювань, таких як грип, застуда, інфекції дихальних шляхів або інші захворювання. Термін "fever" широко використовується в медичній термінології та є ключовим елементом для опису і визначення захворювань, що супроводжуються підвищенням температури тіла [64]. Наприклад розглянемо цитату щодо респіраторної хвороби, де один з ключових симптомів підвищеної температури тіла став фактором виникнення неформальної назви захворювання: *«The illness resembled classic influenza: chills followed by high fever, sore throat, headache, and abdominal pains. However, many patients were so incapacitated that they found it impossible to stand up; hence the malady's nickname, "knock-me-down fever"»* - *«Хвороба нагадувала класичний грип: озноб, відтак висока температура, дертя в горлі, головний біль та біль у животі. Однак у*

багатьох пацієнтів хвороба віднімала сили такою мірою, що вони не могли підвестися; звідси й неформальна її назва — «з-ніг-збивальна гарячка» [73; 74].

Термін *malaria* – малярія [73; 74] має латинське походження. Він походить від двох латинських слів: "malus", що означає "погано" або "зле", і "aria", що перекладається як "повітря". У давні часи вважалося, що малярія походить від "поганого повітря", оскільки вона часто була пов'язана з непридатною землею, болотистими районами та іншими місцями, де повітря було забрудненим. Проте малярія є інфекційним захворюванням, яке передається через укуси комарів, що переносять плазмодії. Це хвороба, яка характеризується лихоманкою, м'язовими болями, головним болем та іншими симптомами. На жаль, малярія є однією з найпоширеніших і смертоносних інфекційних хвороб у світі, особливо в тропічних та субтропічних регіонах [64]. Етимологія даного захворювання ґрунтувалась на першопочаткових теоріях щодо причин її виникнення, проте назва залишається актуальною і у наш час. Походження назви ми можемо прослідкувати у цитаті: *«It is not only Hong Kong's forbidding landscape that has made human settlement a challenge. The island's unusual topography and subtropical climate are also an ideal breeding ground for malaria and other mosquito-borne diseases, especially during the summer monsoons or the typhoons that batter Hong Kong in the fall. Indeed, such was the island's reputation for insalubrity that the early British colonists preferred to sleep on board their ships in Victoria harbor rather than risk a bout of "Hong Kong fever" on land. In an era when such fevers were thought to be due to noxious gases emanating from the earth and rocks, such measures made sense. "The geological formation of Hong Kong," wrote Sir Henry Pottinger, the second colonial governor, in 1843, "is found to consist of strata which quickly absorb any quantity of rain, which it returns to the surface in the nature of a pestiferous mineral gas. The position of the town prevents the dissipation of this gas, while the geological formation favours the retention of the morbidic poison on the surface." Other authorities agreed, arguing that "in the intervals of rain, a nearly vertical sun acts with an*

intense evaporating power and a noxious steam or vapor rises from the foetid soil, yielding a gas of a most sickly and deleterious nature.” This gas, the writer continued, “produces a depressing effect on mind and body which undermines and destroys the strongest constitutions”» - «Заселення Гонконгу було проблематичним не лише з огляду на його непривітний ландшафт. Незвична топографія острова і той факт, що він лежить у смузі субтропіків, також створюють ідеальні умови для поширення малярії та інших трансмісивних хвороб, особливо під час літніх мусонних дощів або тайфунів, що лушпачать Гонконг восени. Власне, Гонконг був настільки відомий нездоровістю свого клімату, що перші британські колоністи намагалися радше спати на борту своїх кораблів у затоці Вікторія, ніж ризикувати нападом «гонконзької гарячки» на березі. У часи, коли вважалося, що такі гарячки спричиняються шкідливим газом, який виходить від землі та каміння, такі перестороги мали сенс. «Геологічна формація Гонконгу, — писав сер Генрі Поттінгер, другий колоніальний губернатор, 1843 року, — як вбачається, складається з шарів, які швидко поглинають будь-яку кількість дощу, який відтак повертається на поверхню у формі хвороботворного мінерального газу. Місце розташування міста не дає цьому газу розсіюватися, тоді як геологічна формація сприяє утриманню цієї узаразнюючої отрути на поверхні». Інші авторитети погоджувалися, зазначаючи: «У перервах між дощами майже вертикальні промені сонця вчиняють потужну випаровувальну дію, і шкідливі випари здіймаються від зловонного ґрунту, утворюючи газ найхворобливішої та найзгубнішої природи». Цей газ, вів далі автор, «чинить вадливий ефект на розум і тіло, підточуючи та скошуючи навіть найсильніших» [73; 74].

Термін *cholera* – холера [73; 74] походить від грецького слова, що означає "жовч" [64]. У давньогрецькій медицині жовч вважалася одним з чотирьох гуморальних рідин, яка впливала на здоров'я та настрої людини. За гіпотезою Гіппократа та інших давніх лікарів, незбалансованість жовчі в організмі могла призвести до різних захворювань. У середньовіччі термін холера

використовувався для опису різних станів гострої гастроентериту, що супроводжуються різкими рідкими викидами з кишечника. У контексті захворювання, яке викликається бактерією *Vibrio cholerae* і проявляється сильними діареями та втратою рідини, термін "холера" був застосований в 19 столітті, коли це захворювання поширилося в Індії та Індокитаї. Згадку про даний симптом ми можемо прослідкувати у тексті: «*Unlike AIDS and smallpox, influenza is not a particularly disfiguring disease; for the most part, it does not leave visible marks or scars on the body. Nor does it cause victims to retch black fluids from their stomachs as yellow fever does, or induce uncontrollable diarrhea as cholera does*» - «На відміну від СНІДу та віспи, грип не надто позначається на фізичному вигляді людини: він здебільшого не залишає видимих слідів або шрамів на тілі. Він також не змушує людей блювати чорною рідиною з шлунку, як це робить жовта лихоманка, і не спричиняє неконтрольовану діарею, як холера» [73; 74].

Окрім вищевказаних термінів, можемо також представити результати дослідження інших епідеміологічних лексем з опрацьованого тексту на матеріалі термінологічних, тлумачних та етимологічних словників.

Термін *toxoplasmosis* – токсоплазмоз [73; 74] складається з кількох елементів. Перша частина, "токсо-", походить від грецького слова, що означає "стріла" або "духовка", а також використовується для вказівки на отруту чи отруйний вплив. Друга частина, "-плазмоз", походить від грецького, що означає "форма" або "структура". Таким чином, "токсоплазмоз" буквально перекладається як "хвороба, спричинена токсоплазмою" [64].

Термін *rubella* – краснуха [73; 74] має латинське походження. Походить від латинського слова "rubellus", що означає "червоний" або "рожевий". У минулому це захворювання часто називали "червоними коростами" через характерну висипку, яка може мати червону або рожеву відтінок. Таким чином, назва "rubella" відображає зовнішній прояви хвороби [64].

Термін *mumps – паротит* [73; 74] має латинське походження від слова "mump", що означає "боліти" або "запалюватися" [64]. Він вживається для позначення вірусної інфекції, відомої також як паротит, яка характеризується запаленням окремих слинних залоз, переважно паротидних залоз, які розташовані за вухами [64].

Термін *tuberculosis – туберкульоз* [73; 74] має латинське походження і складається з двох складових: "tuberculum", що означає "вузол" або "туберкул" і "osis", що вказує на стан чи хворобу. Таким чином, буквально "туберкульоз" перекладається як "хвороба туберкул" [64].

Термін *typhus – тиф* [73; 74] походить від грецького слова, що означає "дим" або "мгла". У давньогрецькій медицині цей термін використовувався для опису стану психічної змішаності, дезорієнтації та моторної слабкості, які можуть супроводжувати хвороби [64].

Етимологія ключових термінів епідеміологічного дискурсу пояснює походження та значення термінів, що допомагає розуміти характер та історію захворювань. Багато з термінів мають давню історію, пов'язану з морфологією давніх мов або характеристиками самої хвороби. Дослідження у цій сфері може допомогти у вирішенні медичних проблем та викликів, адже розуміння походження та значення термінів може привести до створення нових підходів до запобігання та контролю за захворюваннями.

Наприклад термін *pandemic – пандемія* [73; 74] є результатом злиття слів "epidemic" та *randemonium* (пекло) і був вперше вжитий Дж. Мільтоном на сторінках його роману «Втрачений рай» (1667 р.). Це термінологічний гібрид, який несе в собі негативні конотації через поєднання з поняттям *пекла*. З іншого боку, термін *epidemic*, за Гіппократом, хоча і пережив кілька семантичних зсувів, залишився стилістично нейтральним [1, с. 7].

Висновки до Розділу 3

Етимологічний аналіз та визначення чинників, які впливають на розвиток дискурсу медичного спрямування, є ключовими аспектами для розуміння та аналізу сучасної медичної термінології та способів комунікації в медичній галузі. Перш за все, етимологічний аналіз дозволяє розкрити походження та історію формування медичних термінів. Він допомагає встановити зв'язок між термінами та їхнім первісним значенням, а також розкрити еволюцію медичної лексики протягом часу. Наприклад, багато медичних понять мають латинське або грецьке походження, що відображає вплив класичних мов на розвиток медичної науки. Однак етимологічний аналіз є лише одним з факторів, які впливають на розвиток медичного дискурсу. Інші чинники також відіграють значну роль у формуванні та трансформації медичної термінології.

Етимологічний аналіз допомагає усвідомити еволюцію медичної термінології в часі, від витворення міфічного коріння до відображення наукових відкриттів та медичних відомостей. Він підкреслює важливість історичного контексту в розумінні медичних понять та може сприяти покращенню спілкування між лікарями, дослідниками та пацієнтами. Постійні відкриття та новітні дослідження в медичній науці сприяють появі нових термінів та концепцій, які відображають сучасні досягнення медицини. Завдяки швидкому розвитку технологій з'являються нові методи діагностики, лікування та профілактики, що потребують відповідного термінологічного вираження.

Зміни у суспільних цінностях, культурних переконаннях та способі життя також впливають на медичний дискурс. Наприклад, зростання інтересу до альтернативної медицини може призвести до появи нових термінів та понять. Такий аналіз відображає складний взаємозв'язок між медичними концепціями та культурними уявленнями, віддзеркалюючи способи, якими люди сприймають та розуміють своє здоров'я, хвороби та методи їх лікування. Він

показує, які аспекти медичних термінів можуть бути урізноманітнені та впливати на їх сприйняття в суспільстві.

Етимологічний аналіз компонентів дискурсу медичного спрямування надає глибоке розуміння не лише термінології, а й самої суті медичних явищ. Шляхом вивчення походження та значень термінів можна проникнути у культурні та історичні контексти, які лежать в основі медичної науки. Усі наведені чинники взаємодіють між собою та сприяють постійному розвитку та трансформації медичного дискурсу, що робить його надзвичайно цікавим об'єктом для дослідження та аналізу.

Отже, етимологічний аналіз компонентів медичного дискурсу відображає його багатогранність та важливість для наукового розвитку, покращення практичних аспектів медицини та сприяє збагаченню культурного розуміння медичних явищ у суспільстві.

ВИСНОВКИ

Лексика, як ключовий аспект лексико-семантичної складової дискурсу, відіграє важливу роль у сприйнятті, розумінні та передачі інформації в мовній взаємодії. Вона представляє собою сукупність слів та їх значень, які використовуються для вираження думок, ідей, почуттів та концепцій. Кожне слово несе в собі певні конотації та асоціації, які впливають на сприйняття повідомлення отримувачем. Також одним з ключових аспектів семантики є семантична релятивність, що вказує на те, що значення слів може змінюватися залежно від контексту та ситуації. В контексті науково-популярної літератури, зокрема медичного дискурсу, варто виокремити такий аспект лексико-семантичної складової дискурсу, як контекстуальна адаптація. Ця концепція відображає здатність мови адаптуватися до конкретних ситуацій та контекстів спілкування з метою кращого сприйняття інформації аудиторією. У медичній літературі, контекстуальна адаптація виявляється у використанні спеціалізованої термінології, яка призначена для різних реципієнтів. Наприклад, у наукових статтях медичного характеру використовуються терміни та технічна лексика, яка відповідає академічному стандарту та призначена для фахівців у галузі медицини. Однак у науково-популярній літературі, ті самі концепти можуть бути пояснені менш технічною мовою або навіть замінені більш зрозумілими та доступними термінами.

Наявність різнопланових тенденцій визначають динаміку медичного перекладу, забезпечують баланс між єдністю та адаптацією до конкретних умов чи аудиторій. У опрацьованому нами науково-популярному романі М.Хонігсбома "Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID19", переклад часто здійснювався з використанням тенденції «термінології *in vivo*». Оскільки деякі поняття мали варіативності у можливих вживаннях лексем, надаючи їм певних відтінків у значенні, такий підхід робить прочитання тексту більш цікавим та зрозумілим для широкого читацького

загалу. Варто зауважити, що така варіативність прослідковується як в оригіналі, так і в перекладі.

Темою проведеного дослідження є відтворення лексико-семантичних компонентів дискурсу пандемії на матеріалі науково-популярного твору М. Хонігсбома "Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID-19" та його українського перекладу Мирослави Лузіної. Дослідження медичної епідеміологічної термінології у науково-популярній літературі має суттєве значення для розповсюдження інформації медичного спрямування у широкому колу читачів, що належать до різних мовно-культурних осередків. Її відтворення є доволі специфічним процесом, оскільки вимагає спеціалізованих знань та умінь.

Дослідження виокремлює способи передачі англomовної медичної лексики в українському перекладі тексту, що належить до науково-популярного стилю, у якому, крім термінологічної, використовується також експресивна лексика та художні засоби. Воно полягає в порівняльному аналізі оригінального тексту та перекладу, що дає змогу прослідкувати розбіжності та схожість передачі інформації, зважаючи на екстралінгвальні фактори. Основна увага дослідження приділяється аналізу перекладацьких трансформацій та їх ролі у створенні адекватного і водночас еквівалентного відповідника.

Новизна дослідження медичної лексики у науково-популярній літературі полягає у розширенні розуміння медичних термінів. Традиційно, медична лексика вивчається в середовищі наукових текстів, де акцент здебільшого зроблений на технічний аспект. Проте, у науково-популярних текстах, спрямованих на широку аудиторію, медична лексика транслюється не лише з урахуванням фахового, але й загального сприйняття. Це відкриває нові можливості для вивчення медичних концепцій серед широкого кола читачів. Такий підхід дозволяє зблизити науку з практикою та стимулює інтерес до медичних знань у громадськості. Тому дослідження медичної лексики у науково-популярній літературі є важливим кроком у впровадженні наукової інформації в повсякденне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабелюк О. А., Дідух Л. І. Способи творення неологізмів на позначення явищ COVID-19 в англomовному епідеміологічному дискурсі. Львівський філологічний часопис, 2020. (7), 5-12 с.
2. Беспалова, О. Я. Медична термінологія. Навчальний посібник для самостійної роботи студентів з кредитного модуля дисципліни «Анатомія та фізіологія людини-1. Основи біомедичних знань. Медична термінологія» для здобувачів ступеня бакалавра спеціальності 163 «Біомедична інженерія». 2021, 61 с.
3. Булик-Верхола С. Основи термінознавства: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014, 50-54 с.
4. Бурганова Л. А. Медикалізація та естетизація здоров'я в рекламній комунікації., 2009, № 8, 100-107 с.
5. Вдовина О. Роздуми про методологію, або метафізичні пастки для сцієнтичного розуму. Давньоруське любомудріє: Тексти і контексти. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 84 с.
6. Велика українська енциклопедія. Адаптація тексту URL: https://vue.gov.ua/Адаптація_тексту.
7. Войтенко, А. Р. Способи перекладу медичних термінів в британському постмодерністському художньому дискурсі. 2022. 107 с.
8. Вострова С. В. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англomовного медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ / СНІДу): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04, С. В. Вострова. К., 2003. 16 с.
9. Гороть Є. І. Лексикографічна концепція “Англо-українського словника для англomовних студентів іноземців”. Науковий вісник СНУ ім. Лесі Українки. Серія “Філологічні науки. Мовознавство”. Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2014. № 5. 212–216 с.

10. Гриців, Н. М., Сабан, О. В., & Синдега, Р. Є. Терміни перекладознавчого спрямування: типологія та функція. *Нова філологія*, (89), 2023. 78-86 с.
11. Д'яков, А. С., Кияк, Т. Р., & Куделько, З. Б. *Основи термінотворення*. К.: КМ Academia, 2000. 216с.
12. Демецька, В. *Теорія адаптації в перекладі*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. 2008.
13. Демська О. *Вступ до лексикографії*. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2010. 266 с.
14. Закреницька Л. А. Термінологічна насиченість англomовних різножанрових фахових текстів (на матеріалі дискурсу християнського богослов'я). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 5. 191–195 с.
15. Зацний Ю. А., Янков А. В. Історично-етимологічні параметри елементів медичної терміносистеми. *Вісник Сумського державного університету*. 2015. 37–43 с.
16. Зацний Ю. А., Історично-етимологічні параметри елементів медичної терміносистеми. *Філологічні трактати*, (7, № 1). 37-43 с.
17. Зіменковський А. Б., Федущак О. А., Єремеева Т. В., Сагач Ю. А. Проблема професійної термінології та систематизації в сучасних медичних технологічних стандартах. *Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація*. 2013. No 2. 119–129 с.
18. Карабан в. І., Борисова О. в., Колодій Б. М., Кузьміна К. а. *Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) : Навчальний посібник*. Вінниця : Нова Книга, 2003. 208 с.
19. Карабан В.І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури*. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564 с.
20. Кияк Т. Р. Латинська транслітерація як складова частина українського правопису. Доп. та повід. Міжнар. наук. конф. “Відтворення українських

- власних назв(антропонімів і топонімів) іноземними мовами”. К.: МНВПІ “ІТІ”, 1995. 30-47 с.
- 21.Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. 335 с.
- 22.Коптілов В. В. Теорія та практика перекладу: навч. посібник. Київ: Юніверс, 2003. 280 с.
- 23.Кочан І.М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І.Франка, 2004. 520 с.
- 24.Кочерган, М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія. 2010. 463 с.
- 25.Кукаріна А. Д. Способи перекладу абревіатур в англomовному та україномовному медичному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2017. 19 с.
- 26.Купчак, І. І. Лексико-граматичні та жанрово-стилістичні особливості відтворення англomовних медичних текстів засобами української мови (Master's thesis, КПІ ім. Ігоря Сікорського). 2022. 97 с.
- 27.Лепченко Я. За якими принципами укладає тепер Інститут української наукової мови українську природничу термінологію. Вісн. Ін-ту укр. наук. мови: 36. статей. Відп. ред. Гр. Холодний. Київ, 1928. Вип. 1. 25– 29 с.
- 28.Литвиненко Н. Дослідження медичного дискурсу у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. Мовознавство. – 2009. – №17. 143 с.
- 29.Литвиненко Н. П. Український медичний дискурс: монографія: Харківське історико-філологічне товариство, 2009. – 302 с.
- 30.Лотте Д.С. Основи побудови науково-технічної термінології. Видавництво Академії Наук СРСР, 1961. — 160 с.
- 31.Місник Н. В. Формування української медичної клінічної термінології : Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 Н. В. Місник; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2002. – 20 с.

32. Муханова, О., Тікан, Я., Купчак, І. Способи утворення англомовної медичної термінології та її переклад українською мовою. *Advanced Linguistics* 10/2022. 67-73 с.
33. Нелюба А. М. Суперечності морфемно-словотвірної термінології і способи їх уникнення. Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції “Лексико-граматичні інновації в сучасних слов’янських мовах”. 2019. 122–124 с.
34. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). Київ: ТОВ “Міжнародна фінансова агенція”, 1997. 303 с.
35. Нікітіна Ф.О. Засоби структуризації інтернаціональних терміноелементів в українській науковій термінології. *Мовознавство*. 1996. № 4-5, 47–49 с.
36. Німчук В. В. Мова українського травника XVII ст. *Мовознавство*. – 1976. – № 5. 43–55 с.
37. НМКД «Етимологія української мови [Електронний ресурс] Херсонський державний університет – URL: <https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/НМКД%202.3.6%20Етимологія%20української%20мови%20.docx.pdf?id=5ebab7a2-673c-4b4f-8faf-994c6ef1f260>.
38. Орешко О. Українська медична термінологія (розвиток і сучасний стан): автореф. дис. канд. філолог. наук. Брно, 2010. 15 с.
39. Осадча, К. С. Основні проблеми адаптації українського перекладу на прикладі наукової фантастики. Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу. Київський національний університет технологій та дизайну, 2022. 216 с.
40. Паніна, О. В. Лексико-семантичні та стилістичні особливості науково-технічних текстів (на матеріалі англійської мови). 2013. 502-507 с.
41. Поворознюк, Р. Перекладозначний аспект дослідження етимології медичних термінів *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, (May 6, 2022; Vilnius, Lithuania), 69-71 с.

42. Поворознюк, Р. В. Відтворення медичних концепцій у науково-популярній літературі. *Нова філологія*, (85), 2022. 234-239 с.
43. Потреба Н. А. Лінгвокультурна адаптація художнього тексту. *Філологічні трактати*. 2012. Т. 4, № 2. 78-81 с.
44. Пушина, В. О. Відтворення медичної термінології у науково-популярній літературі (на матеріалі книги Сіддхартхи Мукерджи «Імператор усіх хвороб: біографія раку»). 2020. 88 с.
45. Райська, Л. В. Особливості передачі англійської лексики у галузі медицини в українському перекладі (на матеріалі текстів Олівера Сакса) (Master's thesis, КПІ ім. Ігоря Сікорського). 2020. 114 с.
46. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. *М-во освіти і науки, молоді та спорту України*, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2012. 185-214 с.
47. Рибалко, І. В., & Ткач, Л. М. (2013). Особливості перекладу наукових текстів: Навч. посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ. 7-9 с.
48. Семенюк А. А., Потапенко Л. В. Етимологія та переклад українськомовою фразеологізмів на позначення рис людини. *Studia Philologica*. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/428/376>
49. Симоненко Л. Актуальні проблеми сучасного українського термінознавства. *Українська термінологія і сучасність*. К.: видавництво КНЕУ, 2009. Вип. VIII. 9–15 с.
50. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку. *Українська термінологія і сучасність*. К.: видавництво КНЕУ, 2001. Вип. IV. 38 с.
51. Симоненко Л. О. Біологічна термінологія: формування та функціонування. Умань: РВЦ “Софія”, 2006. 103 с.
52. Скороходько Е. Ф. Питання перекладу англійської науково-технічної літератури. — К., Вид-во Київського університету, 1963. — 92 с.

53. Слобожанка [Електронний ресурс]. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwigxpSikvuEAxWGVPEdHRjzAoEQFnoECBEQAQ&url=https%3A%2F%2Flingua.lnu.edu.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2019%2F03%2FSlobozhanka.doc&usg=AOvVaw1oduvl1sd0kF3q1OjxxeqZ&opi=89978449>.
54. Стаховська Н. Термін як елемент системи мовного вираження спеціальних понять. Українська термінологія і сучасність. К.: видавництво КНЕУ, 2001. Вип. IV. 277–280 с.
55. Стацюк Р. В. Основні підходи до визначення поняття термін у сучасній лінгвістичній науці. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». 2016. Вип. 5 (2). 112–116 с.
56. Стегніцька Л. В. Історія становлення медичної термінології [Електронний ресурс]. URL: www.rusnauka.com/19_TSN.../3_174070.doc.htm
57. Сухенко, К. М. Лексичні проблеми перекладу: посібник. Київ: Вид-во Київського університету, 2000. – 124 с.
58. Шмігер, Т. Перекладознавчий аналіз - теоретичні та практичні аспекти: давня українська література сучасними українською та англійською мовами: монографія. Львівський національний університет імені Франка. 2018. 488 с.
59. Шульженко, А. С. 2020. Фразеологізми на позначення відчуттів людини в українській, англійській та французькій мовах: структурний і семантичний аспекти [Дис. канд. філ. наук: 10.02.17. Донецький національний університет імені Василя Стуса]. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/86897>.
60. Шутак Л. Б. Медичний дискурс як невід’ємна частина української дискурсології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2014. 256-260 с.

61. Юкало В. Я. Мовні стереотипи в комунікації лікаря: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2003. – 24 с.
62. Columas F. Democracy and the Crisis of Normative Linguistics. *Language Adaptation* (edited by Florian Columas). — Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 177-194 p.
63. Columas F. Language Adaptation. *Language Adaptation* (edited by Florian Columas). — Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 1- 25 p.
64. Etymonline - Online Etymology Dictionary. Etymonline - Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com>
65. Galinski C. Terminology and specialized communication. The international conference on “Professional Communications and knowledge Transfer” (Vienna, 24–26 August 1998) / C. Galinski. – Vienna, 1998. 117-131 p.
66. Galinski Ch., Budin G. New Trends in Translation-Oriented Terminology Management // Wright S.E., Wright L. (eds). *Scientific and Technical Translation*. — Amsterdam — Philadelphia: John Benjamins Publishing Co., 1993. 209 p.
67. Latin as the language of Medicine – historical survey. URL: http://www.athenisfinlandiae.com/AF10_Forsius%20Arno_Latin%20as%20the%20language%20of%20Medicine%20-%20historical%20survey.pdf
68. Lovis, C., Baud, K., Rassinoux, A., Michel, P., & Scherrer, J. (1998). Medical dictionaries for patient encoding systems: a methodology. *Artificial Intelligence in Medicine*, 14(1–2), 201–214 p.
69. Translation of Medical Terms. *Translation journal*. URL: <https://translationjournal.net/journal/49medical1.htm>
70. Turmezei T. The linguistic roots of Modern English anatomical terminology. *Clin Anat*. 2012. Vol. 25(8). 1015–1022 p.
71. Wioleta Karwacka. *Medical translation*. Lodz: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2015. 298 p.
72. Wulff H. R. The language of medicine. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 97(4), 2004. 187–188 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

73. Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID-19 / Марк Хонігсбом; пер. з англ. Мирослави Лузіної. — Київ : Yakaboo Publishing, 2021. 432 с.
74. Mark Honigsbaum. The Pandemic Century: A History of Global Contagion from the Spanish Flu to Covid-19. London : WH Allen, 2020. ISBN 978-075-3558-28-7 p.

SUMMARY

Vocabulary, as a key aspect of the lexical and semantic component of discourse, plays an important role in the perception, understanding and transmission of information in language interaction. It is a set of words and their meanings used to express thoughts, ideas, feelings and concepts. Each word carries certain connotations and associations that influence the recipient's perception of the message. Another key aspect of semantics is semantic relativity, which means that the meaning of words can change depending on the context and situation. In the context of non-fiction literature, in particular medical discourse, it is worth highlighting such an aspect of the lexical and semantic component of discourse as contextual adaptation. This concept reflects the ability of the language to adapt to specific situations and contexts of communication in order to improve the perception of information by the audience. In the medical literature, contextual adaptation is manifested in the use of specialised terminology intended for different recipients. For example, scientific articles of a medical nature use terms and technical vocabulary that meet the academic standard and are intended for medical professionals. However, in non-fiction literature, the same concepts may be explained in less technical language or even replaced with more understandable and accessible terms.

The existence of diverse trends determines the dynamics of medical translation, ensuring a balance between unity and adaptation to specific conditions or audiences. In the popular science novel by M. Honigsbaum " The Pandemic Century: One Hundred Years of Panic, Hysteria and Hubris", the translation was often carried out using the trend of "invivo terminology". Since some concepts had variations in

possible uses of lexemes, giving them certain shades of meaning, this approach makes the text more interesting and understandable for the general public. It is worth noting that such variability is evident in both the source and the target texts.

The topic of the study is rendering lexical and semantic components of the pandemic discourse based on the non-fiction by M. Honigsbaum "The Pandemic Century: One Hundred Years of Panic, Hysteria and Hubris" and its Ukrainian version, translated and edited by Myroslava Luzina. The study of medical epidemiological terminology in popular scientific literature (non-fiction) is essential for translation studies, for disseminating medical information to a wide range of readers from various linguistic and cultural backgrounds. Medical translation is a rather specific process, as it a particular set of competences, knowledge and skills.

The study identifies the ways of rendering the English medical vocabulary in the Ukrainian translation of a non-fiction text, which, in addition to terminological vocabulary, also uses expressive and literary means. The study lays ground for a comparative analysis of the source and target texts, traces the differences and similarities in the process of information conveyed under various extralinguistic factors. The main focus of the study is on the analysis of translation transformations and their role in creating an adequate and at the same time equivalent counterpart in the target language.

The novelty of the study of medical vocabulary in the non-fiction texts lies in the expansion of understanding medical terms. Traditionally, medical vocabulary is studied in within a body of scientific texts, where the emphasis is mainly on the technical aspect. However, in popular science texts aimed at a wide audience, medical vocabulary is conveyed not only with regard to the professional but also laymen perception. This provides new opportunities for a wide range of readers to learn medical concepts. This approach brings science closer to practice and stimulates public interest in medical knowledge. Therefore, the study of medical vocabulary in non-fiction is an important step towards integrating the scientific information into everyday life.